

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

D I P L O M S K O D E L O

**RAZVOJ ITALIJANSKEGA GOSPODARSTVA PO DRUGI
SVETOVNI VOJNI**

Ljubljana, februar 2006

JANA VAHTAR

IZJAVA

Študentka Jana Vahtar izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom prof. dr. Andreja Sušjana in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

UVOD	5
1. KRATEK ORIS ZGODOVINE ITALIJANSKEGA NARODA	6
1.1.OBDOBJE DO USTANOVITVE DRŽAVE ITALIJA LETA 1861	6
1.2. OBDOBJE OD LETA 1861 DO KONCA DRUGE SVETOVNE VOJNE	8
2. GOSPODARSKI RAZVOJ ITALIJE OD DRUGE SVETOVNE VOJNE DO DANES	11
2.1. OBDOBJE OBNOVE 1945-1950 (LA RICOSTRUZIONE)	11
2.1.1. Obnova gospodarstva	11
2.1.2. Raven razvitosti gospodarstva	12
2.1.3. Ekonomski dualizem	13
2.1.3.1. Regionalni dualizem	14
2.1.3.2. Industrijski dualizem	14
2.1.1.3. Dualizem trga delovne sile	15
2.2. OBDOBJE HITREGA EKONOMSKEGA RAZVOJA 1951-1964 (PRVI EKONOMSKI ČUDEŽ)	15
2.3. RECESIJA IN OŽIVLJANJE GOSPODARSTVA PO LETU 1963 DO »VROČE JESENI« LETA 1969	18
2.3.1. Vroča jesen (Autuno caldo)	21
2.4. ZASTOJ RAZVOJA (1970-1976) IN POSKUS STABILIZACIJE (1976-1979)	22
2.4.1. Zastoj razvoja gospodarstva v letih 1970-1976	22
2.4.2. Poskus stabilizacije gospodarstva v letih 1976-1979	22
2.5. RAZVOJ V 80-IH LETIH (DRUGI EKONOMSKI ČUDEŽ)	22
2.5.1. Decentralizacija	26
2.5.2. Strukturne spremembe	27
2.6. OD RECESIJE V 90-IH LETIH DO DANES	28
2.6.1. Poslabšanje položaja izvoznikov	28
2.6.2. Sprememba politike javnih financ	29
3. NAJVEČJI PROBLEMI ITALIJANSKEGA GOSPODARSTVA TER VPLIV FISKALNE IN MONETARNE POLITIKE	31
3.1. INFLACIJA	31
3.2. JAVNI DOLG	33
3.2.1. Značilnosti fiskalne politike ter vpliv na gospodarstvo	36
3.2.2. Značilnosti monetarne politike ter vpliv na gospodarstvo	38
3.3. REGIONALNI DUALIZEM	39
3.3.1. Temeljni kazalci problema juga Italije	40

3.3.1.1. Stopnja aktivnega prebivalstva	40
3.3.1.2. Stopnja brezposelnosti	40
3.3.1.3. Bruto družbeni proizvod na prebivalca v regije	41
3.3.1.4. Neto migracijski tok	41
3.3.2. Sklad za razvoj južne Italije (Cassa per il Mezzogiorno)	41
5. POLOŽAJ IN PERSPEKTIVE ITALIJE V EVROPSKI UNIJI	43
5.1. INTEGRACIJA ITALIJE V EVROPSKE TRGOVINSKE TOKOVE	44
5.1.1. Vpliv Evropske unije na zunanjo trgovino Italije	44
5.1.2. Vpliv Evropske unije na trgovino s storitvami	46
5.1.3. Perspektive Italije v Evropski uniji	46
SKLEP	48
LITERATURA	49
VIRI	50
KRATICE IN SLOVAR	53
PRILOGA	54

UVOD

V diplomskem delu skušam predstaviti razvoj italijanskega gospodarstva od druge svetovne vojne do danes. Italija je veljala vse od ustanovitve leta 1861 pa do konca druge svetovne vojne za eno najbolj zaostalih zahodnoevropskih držav, danes pa jo uvrščamo v sam vrh gospodarsko najbolj razvitih držav na svetu.

Namen mojega diplomskega dela je proučiti, kako je prišlo do hitrega prestrukturiranja italijanskega gospodarstva, ki je v zadnjih petdesetih letih močno napredovalo. Italijanska družba se je tako iz agrarne spremenila v družbo, kjer je največji delež zaposlenih v storitvenem sektorju. Italija se je iz države, od koder se je delovna sila izseljevala, spremenila v državo, kamor se delovna sila priseljuje.

Diplomsko delo sestavlja pet večjih poglavij. V prvem poglavju bom predstavila zgodovino italijanskega naroda, ki je precej daljša od same države Italije, ki je bila ustanovljena šele v drugi polovici devetnajstega stoletja. Zanimivo je, da se neenotnost Apeninskega polotoka pred ustanovitvijo države Italije odraža v regionalizmu Italije še dandanes. Posebno pozornost sem namenila razvoju gospodarstva v obdobju od svetovne gospodarske krize do začetka druge svetovne vojne, ki je bilo zaznamovano s fašizmom.

Drugo poglavje diplomske naloge predstavlja njen osrednji del. Razdeljeno je na šest podpoglavij, v vsakem od njih pa bom opisala značilnosti razvoja gospodarstva od druge svetovne vojne vse do danes. Italijansko gospodarstvo se je zlasti zaradi zelo močnega delavskega gibanja razlikovalo od ostalih zahodnoevropskih gospodarstev in ZDA, sčasoma pa so se razlike zaradi vse večje integracije Italije v svetovne gospodarske tokove in globalizacije začele vedno bolj zmanjševati. Zaradi ohranjanja tržnih deležev na svetovnih trgih se je morala v zadnjih letih spremeniti tako italijanska monetarna kot tudi fiskalna politika.

Najbolj specifični del italijanskega gospodarstva je njegova problematika: inflacija, javni dolg in regionalni dualizem. V povezavi s temi problemi bom podrobneje predstavila spreminjanje fiskalne in monetarne politike skozi različna obdobja razvoja italijanskega gospodarstva, njun vpliv na gospodarstvo in istočasno prilagajanje svetovnim gospodarskim tokovom. Temu sem v celoti namenila četrto poglavje.

Italija je soustanoviteljica Evropske unije, hkrati pa italijanski izvoz predstavlja paradnega konja gospodarstva Italije, zato sem peto poglavje namenila položaju Italije v Evropski uniji in njenim perspektivam za nadaljni razvoj.

1. KRATEK ORIS ZGODOVINE ITALIJANSKEGA NARODA

Menim, da je poznavanje osnovnih dejstev o zgodovini italijanskega naroda in o ustanovitvi države Italije bistvenega pomena za razumevanje današnjega položaja Italije in dolgoletnih problemov, ki jo pestijo.

Italijanska država je bila ustanovljena šele leta 1861, zato je zgodovina Italije v primerjavi z zgodovino italijanskega naroda razmeroma kratka. Najbolj izstopa problem neenotnosti italijanske države, ki izvira še iz samostojnih srednjeveških mestnih držav Apeninskega polotoka. Za Italijo zelo značilen problem dualizma je tako posledica različnosti v kulturi, mentaliteti in načinu življenja ljudi, ki izvira že iz daljne preteklosti.

1.1. OBDODBE DO USTANOVITVE DRŽAVE ITALIJE LETA 1861

Na Apeninskem polotoku so po propadu Zahodnorimskega imperija in zavladanju germanskega cesarja Odoakra leta 476 n. št. germanska plemena ustanovila in priznala deželo Vzhodnih Gotov, ki je kmalu postala del Vzhodnorimskega imperija (Bleicken et al., 1981, str. 224).

Konstantinopel, prestolnica Vzhodnorimskega imperija, je zaradi prevelike oddaljenosti od Rima in arabske oblasti nad Sredozemljem izgubil oblast nad Rimom. Papež, ki se je bal napada Langobardov, je varstveno oblast nad Rimom in tako nad Cerkveno državo, zaupal Pipinu, kralju Frankovske države (Bleicken et al., 1981, str. 245). Njegov sin Karel Veliki je porazil Langobarde in se oklical za kralja Frankov in Langobardov. Bil je zelo napreden, uvedel je zametke enotne zakonodaje za vso državo. Tesno se je povezal s cerkvijo, kar je hkrati pomenilo ločitev papeža od Vzhodnorimskega imperija. Od tedaj naprej papež ni več štel let po vzhodnorimskem štetju, niti ni več koval denarja s podobo vzhodnorimskega cesarja. Po smrti Karla Velikega v 9. stoletju je država postopoma, a vztrajno začela propadati (Bleicken et al., 1981, str. 250).

Po razpadu Frankovske države v 10. stoletju se je na Apeninskem polotoku za oblast potegovalo več kraljev, razdeljeno pa je bilo med nemškim cesarjem, Bizancem in domače oblastnike (Bleicken et al., 1981, str. 260).

Sredi 11. stoletja so se začele križarske vojne¹, ki so predvsem pristaniškim mestom na Apeninskem polotoku prinesle znatne gospodarske spremembe. Benetke, Genova, Pisa in trgovska mesta v notranjosti Lombardije so že pred začetkom križarskih pohodov doživljala velik trgovinski razcvet. Najugodnejši položaj so imele Benetke, ki so uradno pripadale Bizantinskemu cesarstvu, dejansko pa so si hkrati že od časov nadvlade Langobardov s praviimi meddržavnimi pogodbami zagotovile avtonomijo. Vsa ta mesta so bogatela predvsem s trgovino z začimbami, žlahtnimi kamni in luksuznimi izdelki iz Orienta, od 12. stoletja dalje pa še s

¹ Križarske vojne; vojne krščanskega sveta za osvojitve Palestine od konca 11. do konca 13. stoletja. Povod za križarske vojne naj bi bila seldžuska osvojitve (1071–1073) "svete dežele", kar naj bi otežkočilo oziroma onemogočilo romanja v Jeruzalem.

prevažanjem križarjev. Zaradi razvite trgovine se je najprej v Lombardiji, kasneje pa tudi drugod postopoma začelo uveljavljati denarno gospodarstvo. Mesta so bila na Apeninskem polotoku že od nekdaj močna, zato so se že ob koncu 12. stoletja, t.j. dve stoletji prej kot npr. nemška mesta, popolnoma osvobodila (Bleicken et al., 1981, str. 273).

V začetku 14. stoletja se je po Evropi začel širiti duh novega časa; humanizem in renesansa. Kraj rojstva tega novega mišljenja pa so bile gospodarsko uspešne mestne države Apeninskega polotoka (Bleicken et al., 1981, str. 370).

Odkritje Amerike leta 1492 je za ekonomijo Apeninskega polotoka prineslo velike spremembe. Italijani so vse do odkritja Novega sveta obvladovali trgovino z Orientom preko Sredozemlja. Po odkritju pa so vodne poti okoli Afrike omogočile neposredno blagovno menjavo s Kitajsko in Indijo. Trgovina z Vzhodom se je močno poenostavila in pocenila, kar je omogočilo trgovanje v vedno večjih obsežnostih. Na drugi strani je bil odprt nov trgovski promet z Ameriko preko Atlantika, kar pa je pomenilo razcvet pristaniških mest ob Atlantskem oceanu in zaton mest ob Sredozemlju (Bleicken et al., 1981, str. 414).

Kljub temu da je v 17. in 18. stoletju veliko evropskih držav uvedlo nov sistem državne ureditve, absolutizem, je Apeninski polotok še vedno ostajal razdeljen na več manjših državic. Največja med njimi je bila Cerkevna država s sedežem v Rimu, najmočnejša pa država Benetke, saj je še vedno obvladovala današnjo Dalmacijo in del grških otokov. Ostale države so bile šibkejše in pod delno nadvlado Nemškega cesarstva. Kljub razdrobljenosti in nepovezanosti državic se je število prebivalstva in mest povečevalo. Leta 1650 je na območju današnje Italije živel okoli 4,5 milijona ljudi, 150 let kasneje pa se je število prebivalstva povečalo na 8 milijonov. Hkrati se je z razmahom mest razvijalo finančništvo; denar je postopoma začel izrinjati dajatve v naravi tudi na podeželju (Bleicken et al., 1981, str. 434).

Neenotne države na ozemlju današnje Italije je združil šele Napoleon Bonaparte leta 1797. Apeninski polotok je postal bodisi del Francoskega cesarstva bodisi del področja pod nadvlado le-tega. Tako je bila s politične karte Evrope za vedno izbrisana Beneška republika, večstoletna vladarica Jadranskega morja (Bleicken et al., 1981, str. 472).

Po porazu Napoleona so se na Dunajskem kongresu leta 1815 odločali o novi ureditvi Evrope. Avstrija je nasprotovala novim težnjam italijanske buržuazije za združitev držav na Apeninskem polotoku. Ker zagovorniki idej o združitvi niso imeli možnosti svobodnega izražanja, so se združili v tajne zveze, kot je bilo karbonarstvo² (Iannaccone, 1998, str. 12). Po neuspešnih uporih proti nadvladi Avstrije se je iz karbonarstva razvila nova revolucionarna organizacija Mlada Italija pod vodstvom Giuseppa Mazzinija³. Leta 1848 so separatistične

² Karbonarstvo; (Carbonari); carbone (italij. oglje); nastali so že okoli leta 1796. To je bila tajna zveza, katere člani so uporabljali žargon oglarjev zaradi težje prepoznavnosti. Iz te zveze so se razvila razna uporniška gibanja, ki so se prizadevala proti nadvladi Avstrije.

³ Giuseppe Mazzini; (1805–1872). Kot ustanovitelj Mlade Italije se je zavzemal za uničenje nadvlade avstrijske države. Zahteval je nacionalno združitev in republikansko ustavo.

težnje, zahteve po demokraciji in gospodarske težave privedle do vstaje v Palermu, ki se je kmalu začela širiti proti severu (Iannaccone, 1998, str. 13).

Glavni gospodarski problem v državah na Apeninskem polotoku pred združitvijo je bilo še vedno pomanjkanje trga, ki bi pripomogel k nastanku sodobne industrije. Zato je predstavnik piemontske kapitalistične buržuazije, Camillo Benso Cavour⁴, začel uvajati načela sodobne trgovine. Poskušal je doseči pritek tujega kapitala, znižati carinske dajatve in povečati število trgovskih pogodb s tujino. Pripomogel je k razvoju železniške mreže, posodobil je genovsko pristanišče in ustanovil nov bančni zavod za kreditiranje industrije. Negativne posledice teh podvigov so se kazale v nastanku velikega proračunskega primanjkljaja in v večanju razlike v razvitosti med severnim in južnim delom Apeninskega polotoka (Iannaccone, 1998, str. 33).

Marca leta 1848 se je začela prva vojna za neodvisnost Italije proti Avstriji, februarja leta 1849 je bila v Rimu razglašena republika, ki jo je vodil triumvirat, v katerem je sodeloval tudi Mazzini. Junija je francoska vojska napadla rimsko republiko, ki je podlegla napadu. Med vojaki, ki so jo branili, je bil tudi vojskovodja Giuseppe Garibaldi⁵, ki je leta 1860 pripravil v Genovi pohod. Z več kot tisoč prostovoljci se je izkrcal na Siciliji in nadaljeval svoj pohod proti severu. Leta 1861 je v Torinu razglasil Viktorja Emanuela II. za kralja in tako je bila ustanovljena nova evropska država–kraljevina Italija. Leta 1866 se je Italija pridružila Prusiji v tretji vojni za neodvisnost, v kateri je pridobila Benečijo in Furlanijo. Rim je bil z zmago nad francosko vojsko in s plebiscitom leta 1870 priključen italijanski državi (Iannaccone, 1998, str. 14). Papeževa oblast je postala maja 1871 omejena zgolj na Petrovo cerkev, vatikansko in lateransko palačo (Bleicken et al., 1981, str. 506).

Velik problem, ki se je pojavil po združitvi držav v kraljevino Italijo, je bila denarna izenačitev. V različnih državah so uporabljali različen denar, zato je bilo izenačiti vrednost vsega različnega denarja z vrednostjo piemontske lire zelo težko. Leta 1862 je bil uveden piemontski desetinski denarni sistem in menjalne stopnje za stari denar v vsej Italiji. Poenotenje denarnega sistema je bila podlaga za posodobitev italijanskega gospodarstva, vendar zgolj na severu države (Iannaccone, 1998, str. 33).

1.2. OBDOBJE OD LETA 1861 DO KONCA DRUGE SVETOVNE VOJNE

Ob koncu 19. stoletja so evropske države tekmoval v duhu imperializma za čim večji obseg svojih kolonij po vsem svetu. Italija je v sklopu šestih velesil, ki so obvladovale Evropo (Velika Britanija, Rusija, Avstro-Ogrska, Nemčija in Francija), ostajala najbolj zaostala (Bleicken et al., 1981, str. 517). Leta 1882 je nemški predsednik vlade, Otto von Bismarck, povabil Italijo v trozvezo z Nemčijo in Avstro-Ogrsko z namenom osamiti Francjo (Iannaccone, 1998, str. 116).

⁴ Camillo Benso Cavour; (1810–1861). Predstavnik podjetniških krogov, poslanec od 1848, minister od 1850 in predsednik vlade od 1852.

⁵ Giuseppe Garibaldi; (1807–1882). Italijanski revolucionar in borec za svobodo Italije. Že leta 1849 se je boril na strani rimske republike proti Francozom, leto poprej proti Avstrijcem.

Po začetku prve svetovne vojne je Italija ostala v trozvezi, čeprav se je do svojih uradnih zaveznic vedla zelo ravnodušno. Spomladi leta 1915 pa se je Italija priključila antanti (Anglija, Francija in Rusija), saj so ji bila obljubljena osvojena ozemlja Avstro-Ogrske. Tako se je odprla Slovencem zelo znana Soška fronta (Bleicken et al., 1981, str. 529). Zaradi velikih obljub antante ob prestopu Italije na njeno stran, so Italijani ostali razočarani nad vojnim plenom. Italija je dobila južno Tirolsko do Brennerja, slovensko Primorsko s Trstom, Istro, del Koroške in Kranjske (Bleicken et al., 1981, str. 547).

Italijansko gospodarstvo je bilo po prvi svetovni vojni zelo šibko, saj je bila Italija industrializirana samo na severu, jug Italije pa je imel zgolj popolnoma zaostalo kmetijstvo, ki ga je spremljala trajna brezposelnost. Večina prebivalstva južne Italije je bila nepismena (Bleicken et al., 1981, str. 524). Preusmeritev s proizvodnje za vojne potrebe nazaj v civilne namene je povzročila krčenje ali propad mnogih podjetij. Temu je sledilo odpuščanje delavcev. Inflacija je zmanjševala realne plače, revščina pa je že obubožane kmečke sloje na jugu države pogosto prisilila v zasedbo zemlje. Ker so Združene države Amerike omejile priseljevanje, se je problem juga še povečal. Pod vplivom ruske revolucije je precejšen del delavskega sloja verjel v možnost kratkotrajne revolucije. Na volitvah leta 1919, prvih po proporcionalnem volilnem sistemu, in s priznано splošno moško volilno pravico, so socialisti potrojili število svojih predstavnikov in povzročili zaton liberalne stranke (Iannaccone, 1998, str. 116).

Benito Mussolini⁶ je izkoristil bojazen pred socialistično revolucijo ter probleme v gospodarstvu. Kralj se je uklonil in zaupal Mussoliniju mandat za sestavo vlade. Leta 1926 so bile razpuščene vse politične stranke (Bleicken et al., 1981, str. 567).

Tabela 1: Najmočnejše industrijske države med obema vojnama; proizvodnja finalnih proizvodov (v %)

Leto	ZDA	SZ	Nemčija	VB	Francija	Japonska	Italija
1929	43,3	5,0	11,1	9,4	6,6	2,5	3,3
1937	35,7	14,1	11,4	9,4	4,5	3,5	2,7

Vir: Bleicken et al., 1981, str. 550.

Leta 1929 je Italijo prizadela svetovna gospodarska kriza. Stopnja brezposelnosti je bila 15%, cene in dobički so se močno znižali. Vlada je vse bolj posegala v gospodarstvo. Leta 1933 je vlada ustanovila IRI⁷ (Državni inštitut za industrijsko obnovo), ki je združil nekatere pomembne banke in se ukvarjal s težavami, ki so jih imela podjetja. Tako so leta velike gospodarske in politične krize (1929–33) v Evropi in ZDA za Italijo pomenila manjšo gospodarsko krizo in

⁶ Benito Mussolini; (1883, ustreljen 1945). Italijanski fašistični politik, ki je leta 1919 ustanovil fašistično stranko. Leta 1926 je vpeljal diktaturo fašistične stranke in se proglasil za vodjo. Leta 1940 je pahnil Italijo v drugo svetovno vojno. Neuspehi v vojni so mu nakopali opozicijo, leta 1945 so ga ustrelili italijanski partizani.

⁷ IRI; (italij.) Istituto per la Ricostruzione Industriale.

brezposelnost kot drugod, saj je zaradi fašizma Italija imela že delno dirigirano gospodarstvo (Bleicken et al., 1981, str. 548).

Ob koncu tridesetih let je bila stopnja industrijske produkcije glede na celotno notranjo produkcijo prvič višja od kmetijske, stopnja brezposelnosti se je zmanjšala, pridobivali so novo obdelovalno zemljo, stabilizirali so valuto, zagotovljena je bila preskrba z žitom, dosegli so tudi spravo z Vatikanom (Bleicken et al., 1981, str. 567).

Vzpon gospodarstva je omogočil porast javne porabe. Javni primanjkljaj je leta 1935 dosegel 6% bruto domačega proizvoda, leto kasneje pa se je povečal na 13%. Poraba je naraščala predvsem zaradi oboroževalne politike, zaradi kolonij in odločitve o državni samozadostnosti, zaradi katere so mnoge uvožene proizvode zamenjali z domačimi (Palumbo, Zaunazzi, 1998, str. 11).

Italija je aprila leta 1939 zasedla Albanijo in mesec kasneje s Hitlerjem sklenila »jekleno zvezo«. Mussolini se je zavedal, da je italijanska vojska šibka in je želel vstop v vojno čim bolj preložiti. Tako je 10. junija 1940 napovedal vojno Franciji v prepričanju, da je vojno dogajanje takorekoč končano in da sledi le še delitev plena. Neuspehi italijanske vojske in slabšanje gospodarskih razmer so pripeljali do znatnega upada podpore fašističnemu režimu. Stavke v tovarnah na severu in ničen odpor proti vdiranju zavezniških sil so ponazarjale voljo Italijanov, naj se vojna konča. Poleti leta 1943 so se zavezniške sile izkrcale na Siciliji in nadaljevale pot brez odpora množic proti severu. Fašistični veliki svet je proti volji Mussolinija razglasil konec fašističnega sistema. Kralj je dal aretirati Mussolinija, Italija je kapitulirala (Palumbo, Zaunazzi, 1998, str. 12).

Po volitvah dne 2. junija 1946 se je Italija iz monarhije preoblikovala v republiko (Repubblica Italiana). Dne 22. decembra leta 1947 so sprejeli Ustavo Italije, ki je začela veljati 1. januarja 1948 (Enciclopedia Italiana, 1973, str. 597).

2. GOSPODARSKI RAZVOJ ITALIJE OD DRUGE SVETOVNE VOJNE DO DANES

Gospodarski razvoj Italije od konca druge svetovne vojne do danes lahko razdelimo v šest različnih obdobj. Kljub nizki stopnji razvoja gospodarstva po drugi svetovni vojni in številnim nihanjem v tem obdobju se je italijansko gospodarstvo v zadnjih šestdesetih letih hitro in uspešno razvijalo in tako postalo eno od sedmih industrijsko najbolj razvitih gospodarstev na svetu.

Zlasti v obdobjih prvega in drugega ekonomskega čudeža (v letih 1951–1963 oz. 1984–1987) je Italija doživela visoko gospodarsko rast, kar je gospodarstvo vodilo do visoke stopnje razvitosti. Kriza v devetdesetih letih je temeljne probleme italijanskega gospodarstva še poglobila, zato je bilo nujno zmanjšati že kroničen javni dolg. Mnenja strokovnjakov glede prihodnosti italijanskega gospodarstva se zelo razlikujejo, zagotovo pa bodo sledili vzponi in krize, kar se je pokazalo že v preteklosti.

2.1. OBDOBJE OBNOVE 1945–1950 (LA RICOSTRUZIONE⁸)

Obdobje italijanskega gospodarstva po drugi svetovni vojni imenujemo obdobje obnove oziroma rekonstrukcije gospodarstva. Glavni problemi gospodarstva, ki so bili posledica predvojnega in vojnega obdobja, so bili: pomanjkanje surovin, rodovitne zemlje in številnih življenjsko pomembnih dobrin ter nizka raven industrializacije. Že v predvojnem obdobju je nastala velika razlika med severom in jugom Italije, ki se je kazala predvsem v dualizmu ravni produktivnosti in trgu dela. Zlasti na jugu Italije je bila stopnja brezposelnosti izredno visoka, kar je bila posledica tudi nizke ravni aktivnega prebivalstva, neučinkovitega državnega aparata, nizke ravni dohodkov in tehnologije (Valli, 1989, str. 8).

2.1.1. Obnova gospodarstva

Zaradi precejšnje zaostalosti za razvitimi državami si je italijanska politika prizadevala za čim bolj učinkovito obnovo Italije. Za pridobitev življenjsko potrebnih dobrin so ustanovili Urad za obnovo, ki je pripravil Program za uvoz življenjsko potrebnih dobrin za leto 1945. Kasneje se je ta program preimenoval v program Plan prve pomoči (Piano di primo aiuto). Obnova Italije se je leta 1946 nadaljevala s pomočjo ZDA, saj so prejeli pomoč UNRRA⁹. Leta 1948 so prejeli pomoč v višini 1314 milijonov ameriških dolarjev, imenovano Marshallov načrt¹⁰, ki pa je niso porabili za neposredno pomoč gospodarstvu, kot je to predvideval George C. Marshall¹¹, pač pa so jo v večji meri porabili za devizno rezervo (Podbielski, 1975, str. 209).

Kljub temu da je bila vojna škoda proporcionalno večja na jugu kot na severu države, je Urad za obnovo namenil največ pomoči severu. Problem visoke stopnje brezposelnosti so reševali tako, da so odpravljali posledice brezposelnosti, ne pa samih vzrokov. Vzpodbujali so namreč odseljevanje ljudi v Združene države Amerike. Tako se je zmanjšal delež aktivnega prebivalstva, na drugi strani pa so pridobivali devize. Leta 1950 so začeli izvajati tudi kmetijsko reformo, s katero so 50000 hektarov zemlje v Kalabriji, ki je bila pred vojno v lasti latifundistov, razdelili med kmete. Poleg tega je »Cassa per il Mezzogiorno« (Sklad za vzpodbujanje razvoja juga Italije) dobil začetni sklad 1000 milijard lir, ki so bile namenjene razvoju infrastrukture (Podbielski, 1975, str. 210).

Problem industrijskega dualizma in dualizma delovne sile so začeli reševati z odpiranjem gospodarstva tujim trgov. Italija se je leta 1947 priključila k Mednarodnemu monetarnemu skladu. Tako so liberalizirali menjavo denarja, s čimer so vzpodbudili tuje naložbe in valutne

⁸ La ricostruzione; (italij.) obnova, rekonstrukcija.

⁹ UNRRA; kratica za (ang.) Unated Nations Relief and Rehabilitation Administration; Uprava Združenih narodov za pomoč in obnovo. V letih 1943–1947 je bila pomožna ustanova Združenim narodom za pomoč med drugo svetovno vojno opustošenim državam.

¹⁰ Marshallov načrt; Program za obnovo Evrope, ki je začel veljati 1948. V okviru Marshallovega načrta so ZDA do junija 1951 dale zahodnoevropskim državam za 13 mlr. dolarjev ekonomske pomoči bodisi v darilih bodisi v dolgoročnih kreditih.

¹¹ George C. Marshall; (1880–1959). General v armada ZDA; v letih 1947–49 sekretar za zunanje zadeve ZDA.

špekulacije. Leta 1950 pa so relativno visoko carinsko stopnjo, ki je dosegla tudi 25% postopoma, a vztrajno začeli zmanjševati (Podbielski, 1975, str. 210).

Največja težava pri uspešnem vključevanju v mednarodne trgovinske tokove pa je predstavljala inflacija, ki se je v drugi polovici leta 1947 močno povečala. Vrednost lire se je praktično razpolovila (od 225 italijanskih lir za ameriški dolar na 575 italijanskih lir za ameriški dolar). Liberalci so kot glavni vzrok inflacije krivili preveliko državno porabo, vendar se desnica za to ni zmenila. Šele ko je inflacija dosegla kritično točko in se je plačilna bilanca močno poslabšala, je vlada sprejela ukrepe za zmanjšanje likvidnosti z delno zamrznitvijo bančnih depozitov ter ukrepe za povečanje uvoza z uporabo tujih deviznih rezerv. Trend inflacije so sicer uspeli zaustaviti, vrednost lire se je povečala, gospodarstvo pa je trpelo na drugi strani; povečala se je stopnja brezposelnosti, naložbe in produktivnost pa so stagnirale. Stanje plačilne bilance se je izboljšalo v letu 1948, ko je bil za predsednika republike izvoljen Luigi Einaudi, član liberalne stranke in znan zagovornik liberalistične šole. V njegovem času se je deficit razpolovil (Podbielski, 1975, str. 210).

Navkljub težavam se je povojno italijansko gospodarstvo močno odprlo mednarodnim trgovinam, kar dokazuje tudi priključitev k Mednarodnemu monetarnemu skladu leta 1947. V pičlih petih letih obnove si je Italija pripravila temelje za uspešen gospodarski vzpon oziroma za prvi t.i. »ekonomski čudež«.

2.1.2. Raven razvitosti gospodarstva

Raven razvitosti je bila v obdobju po drugi svetovni vojni v državah zelo različna. Italija je leta 1950 dosegla le četrtno BDP per capita glede na BDP per capita v ZDA (Valli, 1989, str.10).

Drug pokazatelj ravni razvoja je delež zaposlenih v kmetijstvu, industriji in storitvenem sektorju. Tako je bilo leta 1950 kar 44% vseh zaposlenih v Italiji zaposlenih v kmetijstvu (v ZDA zgolj 12%), leta 1971 pa le še 18% vseh zaposlenih (v ZDA samo še 4%). S primerjavo Tabele 2 in Tabele 3 (na str. 9) ugotovimo, da se je z manjšanjem deleža zaposlenih v kmetijstvu in industriji povečal BDP per capita.

Tabela 2: Primerjava BDP per capita od leta 1950 do 1970; ZDA=100

	1950	1960	1970
ZDA	100	100	100
Italija	25	33	46
Velika Britanija	55	64	60
Francija	46	58	75

Vir: Valli, 1989, str. 9.

Tabela 3: Delež zaposlenih v kmetijstvu, industriji in storitvenem sektorju med leti 1950–1971 (v %)

	Kmetijstvo		Industrija		Storitve	
	1950	1971	1950	1971	1950	1971
ZDA	12	4	*	31	*	65
Italija	44	18	29	39	27**	43
Velika Britanija	5	3	51	46	44	52
Francija	29	13	*	39	*	48

* - ni podatka

** podatek za Italijo je za leto 1951

Vir: Valli, 1989, str. 11.

Pomemben vzrok nizke ravni industrializacije in razvoja nasploh pa je v Italiji predstavljal tudi pereč problem ekonomskega dualizma.

2.1.3. Ekonomski dualizem

Po drugi svetovni vojni poznamo v Italiji tri vrste ekonomskega dualizma: regionalni in industrijski dualizem ter dualizem delovne sile.

2.1.3.1. Regionalni dualizem; razlika med južno Italijo z zaostalim gospodarstvom in severno Italijo z naprednejšim gospodarstvom;

Regionalni dualizem je prisoten v večini držav, v Italiji pa je še posebno pereč problem, kar je bilo tudi dokazano v raziskavi, ki so jo naredili med leti 1951–1960. Za merilo so vzeli ponderiran koeficient, ki meri razlike v dohodkih med posameznimi regijami države:

$$V_w = \frac{\sqrt{\sum (Y_i - \bar{Y})^2 \frac{f_i}{n}}}{\bar{Y}}$$

Kjer je f_i prebivalstvo regije i , n je prebivalstvo države, Y_i je dohodek na prebivalca regije i , $\bar{Y}$ je dohodek na prebivalca države.

Države z večjo teritorialno razliko imajo nižji dohodek na prebivalca in obratno. Italija je imela takoj za Brazilijo in Španijo največjo teritorialno razliko, zato je bil problem zaostalega južnega dela Italije še posebno pereč problem (glej Tabelo 4 na str. 10)

Tabela 4: Teritorialna neenakost nekaterih držav leta 1951

	V_w	Zaporedje glede na vrednost V_w	Zaporedje glede na dohodek na prebivalca
Brazilija	0,700	1	8
Španija	0,415	2	5
Italija	0,360	3	4
Jugoslavija	0,340	4	6
Finska	0,331	5	3
Grčija	0,302	6	7
Francija	0,283	7	2
Velika Britanija	0,141	8	1

Vir: Valli, 1989, str. 15.

2.1.3.2. Industrijski dualizem; razlika med visoko in nizko produktivnimi panogami

Italijanska industrija se je v preteklosti ločila na visoko produktivno industrijo, ki je večino proizvodov izvozila in na nizko produktivno industrijo, ki je bila namenjena predvsem domačemu trgu.

Izvozni sektor je bil prisiljen biti vedno visoko produktiven, tehnološko napreden in inovativen, saj je le tako lahko zadostil tujemu povpraševanju in ostal konkurenčen na svetovnih trgih. Ta sektor so zastopala večinoma razvita, produktivna, velika podjetja v železarski, kemični in avtomobilski industriji.

Na drugi strani pa je bilo v Italiji veliko število srednjih in predvsem majhnih podjetij, ki so bila na ravni obrtniških delavnic. Majhna podjetja so bila prisotna zlasti v tradicionalnih panogah (tekstilna, obutvena, živilska industrija) in so prodajala zgolj na domačem trgu. V primerjavi z velikimi koncerni so bila neproduktivna in tehnološko zaostala (Podbielski, 1975, str. 18).

Leta 1951 je bilo povprečno število zaposlenih v podjetju v Italiji zgolj 5,5 zaposlenca. Kljub gospodarski rasti do leta 1961, je bilo povprečno število zaposlencev na tovarno zgolj 7,4, kar je v primerjavi z nekaterimi razvitimi državami zelo nizko. Delež italijanskih podjetij z manj kot 10 zaposlenimi je bil zelo visok, saj so ta podjetja predstavljala skoraj tretjino vseh podjetij v Italiji (glej Tabelo 5 na str. 11) (Valli, 1989, str. 17).

Tabela 5: Povprečno število zaposlenih na podjetje v državi in delež podjetij glede na število zaposlenih leta 1961 (v %)

	Povprečno št. zaposlenih*	Delež podjetij glede na število zaposlenih v %				
		1-9	10-19	20-49	50-99	100 in več
Italija	7,4	28,0	7,3	11,6	10,1	43,0
Francija	10,5	19,2	5,5	11,7	9,8	53,8
Japonska	16,8	15,4	10,9	18,3	11,3	44,1
ZDA	52,9	3,3	4,0	9,1	9,8	73,8

Vir: Valli, 1989, str. 17.

* Povprečno število zaposlenih v podjetju; število vseh zaposlenih / število vseh podjetij v državi.

2.1.3.3. Dualizem trga delovne sile; razlika med t.i. »primarno« in »sekundarno« delovno silo

Dualizem trga dela je predstavljala koeksistenca t.i. primarne in sekundarne delovne sile. Primarna delovna sila je dobivala relativno visoke plače in je bila zdravstveno in socialno zavarovana. Na drugi strani pa je t.i. sekundarna delovna sila dobivala nizke plače in je bila navadno zaposlena zgolj sezonsko oz. za kratka obdobja (Valli, 1989, str. 18.)

Zaradi nizke ravni razvitosti gospodarstva v povojnem obdobju in vseh treh vrst dualizma, ki so v povojnem obdobju predstavljale zelo pereč problem, si je italijanska politika prizadevala za čim bolj učinkovito obnovo gospodarstva. Z odpiranjem gospodarstva mednarodnim trgom je prisilila majhna podjetja, da so se začela povezovati. Sindikati so uspeli zmanjšati delež t.i. sekundarne delovne sile. Edina oblika dualizma, ki je ostala pereča težava, je bila predvsem problematika teritorialnega dualizma (Valli, 1989, str. 18).

2.2. OBDOBJE HITREGA EKONOMSKEGA RAZVOJA 1951–1963 (PRVI EKONOMSKI ČUDEŽ)

Obdobje izredno hitrega ekonomskega razvoja v letih 1951–1963 imenujemo prvi ekonomski čudež. Stopnja rasti družbenega proizvoda per capita je dosegla drugo mesto med vsemi zahodnoevropskimi državami, takoj za Zvezno republiko Nemčijo (Podbielski, 1975, str. 11).

Prvi ekonomski čudež je omogočilo izredno hitro in učinkovito prestrukturiranje celotnega gospodarstva. Hitra strukturna sprememba gospodarstva iz kmetijske v industrijsko družbo je

bila mogoča zaradi razpoložljivosti delovne sile iz Mezzogiorna¹², ki se je namesto v ZDA začela preseljevati na sever Italije (Valli, 1989, str. 184).

Tabela 6: Stopnje rasti družbenega proizvoda per capita v obdobju 1950–1963 (1950=100)

	Italija	ZRN	ZDA	Francija
1950	100	100	100	100
1955	133	149	114	85
1960	178	212	117	107
1963	209	238	125	121

Vir: Podbielski, 1975, str. 11.

Delež zaposlenih v sektorju z nizko ravno produktivnosti se je zmanjšal, kar je povečalo raven produktivnosti. Stopnja brezposelnosti na jugu Italije se je zmanjšala zaradi preseljevanja in zaposlovanja delovne sile v sektor z visoko produktivnostjo (industrijski in storitveni sektor) (glej Tabelo 3 na str. 9) (Valli, 1989, str. 10). Produktivnost in dohodek na prebivalca se je povečal v obeh sektorjih; v primarnem in sekundarnem (Valli, 1989, str. 184).

Glavni vzrok za tako hitro ekonomsko rast z vidika bruto domačega proizvoda je predstavljal najprej notranji trg, ki se je zelo hitro širil zaradi povečanja povpraševanja po trajnih potrošnih dobrinah. Po upadu naraščanja povpraševanja na domačem trgu pa so se italijanska podjetja preusmerila v izvoz (Podbielski, 1975, str. 11). Zaradi visoke stopnje brezposelnosti je bila moč sindikatov šibka, zato je raven mezd zaostajala za ravno produktivnosti. Proizvodi so bili konkurenčni tako na domačem kot na tujem trgu (Podbielski, 1975, str. 15).

Tabela 7: Povprečna stopnja rasti bruto domačega proizvoda, bruto investicij in izvoza Italije v letih 1946–1985 (v %)

	1946–51	1951–63	1963–73	1973–85
BDP	8,4	5,4	4,7	1,9
Bruto investicije	7,7	9,3	3,5	0,5
Izvoz	*	13,1	11,0	6,0

* - ni podatka

Vir: Valli, 1989, str. 184.

Izvoz se je tako v letih ekonomskega čudeža povečal za 13,1%, v letih 1959–65 pa beležimo porast izvoza industrijskih proizvodov za kar 17,8%. Rast izvoza kmetijskih pridelkov je bila

¹² Mezzogiorno; (italj.) poldne, jug. Ime izhaja iz latinske besede meridies (meridijan), ki v prenesenem pomenu pomeni južni del določenega območja. V Italiji se ta izraz uporablja za oznako gospodarsko manj razvitega juga Italije.

precej bolj počasna in skorajda zanemarljiva v primerjavi z rastjo izvoza industrijskih proizvodov.

Tabela 8: Povprečna stopnja rasti izvoza kmetijskih pridelkov in industrijskih proizvodov Italije v letih 1951–1972 (v %)

	1951–58	1959–65	1966–72	1951–72
Industrijski proizvodi	10,4	17,8	11,8	12,8
Kmetijski pridelki	4,2	5,5	1,2	3,7

Vir: Valli, 1989, str. 59.

Razlog za tako hitro in občutno povečanje izvoza je tudi leta 1953 odprtje meja za prost pretok blaga držav članic EGS-a (Ekonomska gospodarska skupnost za premog in jeklo). Leta 1957 pa je postala Italija država soustanoviteljica EGS-a (Evropske gospodarske skupnosti) in članica Evropske skupnosti za atomsko energijo. Zato se je odprla tujim trgov, kar ji je prineslo še večjo konkurenčnost in omogočilo obsežnejše izkoriščanje ekonomije obsega. Takoj ob ustanovitvi Evropske skupnosti so sprejeli odlok o zmanjšanju carinskih stopenj med samimi državami članicami in skupno enako zmanjšanje carinskih stopenj do držav nečlanic Evropske skupnosti (Podbielski, 1975, str. 211).

V tem obdobju se je stanje plačilne bilance precej izboljšalo zlasti zaradi deviznih prilivov, ki so v državo prišli preko izvoza, turizma in prilivov izseljencev. Izvoz je temeljil na investicijah, ki so bile potrebne za posodobitev tehnologije in samega produkcijskega procesa. V tem »investicijskem boomu« je bilo zelo pomembno tudi podjetništvo v novem, perspektivnem okolju. Stopnja investicij v Italiji je bila kljub majhnemu deležu izdatkov za R&R višja kot v drugih zahodnoevropskih državah. Glavni vzrok za to so bile direktne tuje investicije, ki so pomenile nakup ali posnemanje tuje razvite tehnologije, saj so le-te velikokrat vsebovale velik tehnični napredek (Valli, 1989, str. 185).

Že v letih »prvega ekonomskega čudeža« pa je prišlo do nekaterih ekonomskih problemov, ki so posledično sprožili socialno problematiko. V petdesetih letih je bila stopnja inflacije predvsem po zaslugi deflacijske politike relativno nizka. Cene na drobno so naraščale počasi, cene na debelo pa so kazale celo težnjo upadanja, kar je močno škodovalo malim podjetjem, ki konkurence niso vzdržala, zato je prišlo do odpuščanja delavcev (Podbielski, 1975, str. 14).

Največji socialni problem tega obdobja je bila »kronična brezposelnost«, saj niti industrijski niti storitveni sektor nista mogla zaposliti vse delovne sile, ki je zapustila agrarni sektor. Na drugi strani pa je prav ta socialni problem zagotavljal uspeh ekonomije tega obdobja. Vzdrževanje nizkih mezd je omogočilo močno povečanje konkurenčnosti izdelkov na mednarodnem tržišču (Podbielski, 1975, str. 17).

2.3. RECESIJA IN OŽIVLJANJE GOSPODARSTVA PO LETU 1963 DO »VROČE JESENI« LETA 1969

Po obdobju hitrega ekonomskega razvoja v letih 1951–1963 je italijansko gospodarstvo zašlo v težave. Največji problem je postala naraščujoča inflacija, ki je po letu 1963 postala eden glavnih problemov italijanskega gospodarstva vse do danes. Država je z izrazito intervencijsko politiko skušala odpraviti ali vsaj omiliti gospodarsko krizo, vendar so vplivali zgolj na posledice, ne pa na vzroke krize. Tako je stopnja rasti bruto domačega proizvoda močno upadla. Leta 1964 je dosegla najnižjo stopnjo rasti, temu pa je sledil zmanjšan obseg osebne in javne potrošnje, stopnja rasti bruto investicij pa je bila negativna. Kljub temu da recesija ni trajala dolgo, je močno prizadela gospodarstvo.

V industrijsko najbolj razvitem delu Italije (trikotnik Torino-Milano-Genova) se je v začetku šestdesetih let visoka stopnja brezposelnosti začela zmanjševati. Prej šibko in razdrobljeno delavstvo se je začelo povezovati. Mnogi kmetje, ki so zapustili kmetijski in se zaposlili v industrijskem sektorju, so se včlanili v sindikat, kjer so se čutili bolj povezane in enakovredne svojim kolegom s severa Italije. V sindikatu so videli možnost izboljšanja delovnih pogojev in socialnega položaja. Tako je bila več kot polovica vseh italijanskih delavcev včlanjena v sindikat, kar je bil eden največjih deležev v Evropi (Dyker, 1992, str. 73).

Tabela 9: Delež zaposlenih, včlanjenih v sindikatu v letih 1960–1980 (v %)

	1960	1965	1970	1975	1980
Belgija	62	62	66	75	76
Italija	55	55	50	50	60
Francija	24	23	22	23	28
Nemčija	37	36	36	39	40
Velika Britanija	45	45	50	53	57

Vir: Dyker, 1992, str. 73.

Sindikati so izkoristili politično nestabilnost in tako postali vedno močnejši (Podbielski, 1975, str. 8). Po prvi izvolitvi Giovannija Leoneja za predsednika vlade ga je decembra leta 1963 zamenjal Aldo Moro z levosredinsko vlado. To je bila prva levosredinska vlada nasploh v Italiji (Podbielski, 1975, str. 212).

Sindikati so dosegli, da so mezde začele naraščati po sistemu »Scala mobile¹³«, kar pomeni, da se je raven mezd samodejno začela prilagajati rasti cen vsako trimesečje. Tako je leta 1962 raven mezd presegla raven produktivnosti. V letih 1963–73 je produktivnost dela v povprečju narasla za 5,4%, plače po kolektivni pogodbi pa v istem obdobju za 11,6%. Največji porast mezd beležimo takoj po podpisu kolektivnih pogodb, kar je povzročilo povečanje cen proizvodov in

¹³ Scala mobile; (italij.) gibljiva lestvica.

posledično povečanje inflacije. Hkrati je stopnja rasti zaposlenosti v predelovalni industriji v letih 1964–65 ter leta 1972 dosegla negativno stopnjo rasti (Podbielski, 1975, str. 22).

Višje mezde so povečale povpraševanje po potrošnih dobrinah. Ker je ponudba le-teh v veliki meri neelastična, se je močno povečal uvoz. Vrednost uvoza se je samo od leta 1962 do 1963 povečala za 25%, izvoz pa le za 8%. Temu je sledil glede na predhodno leto dvakrat večji deficit trgovinske bilance (glej Tabelo 5 v Prilogi) (Rutar, 1988, str. 24).

Tabela 10: Stopnje rasti produktivnosti, plač po kolektivni pogodbi, zaposlenosti v predelovalni industriji in inflacije v obdobju 1961–1973 (v %)

Leto	Produktivnost dela	Plače po kolekt. pogodbi	Zaposlenost	Inflacija
1961	5,2	4,4	4,8	3,0
1962	8,0	10,7	2,5	5,9
1963	4,4	14,7	2,0	8,4
1964	1,5	14,0	-0,2	6,2
1965	8,0	8,7	-2,6	4,4
1966	8,5	3,9	0,6	1,9
1967	6,1	5,5	3,6	2,7
1968	8,3	3,6	1,0	1,8
1969	4,5	7,5	1,8	4,1
1970	4,6	21,6	3,2	6,6
1971	-1,0	13,5	8,0	6,6
1972	6,5	10,4	-1,4	6,2
1973	7,9	24,2	1,1	11,0

Vir: Podbielski, 1975, str. 128.

Skokovito naraščanje stroškov dela je povzročilo zmanjševanje produktivnosti gospodarstva, z njo pa tudi zmanjševanje konkurenčnosti na tujih trgih. Produktivnost so tako želeli povečati z večjim obsegom javnih investicij. Leta 1964 so nacionalizirali elektroindustrijo. Večale in širile so se družbe, kot so npr. IRI (Državni inštitut za industrijsko obnovo) in ENI¹⁴ (Italijanska naftna družba). Tem podjetjem je država preko povečanja donacij dala precej sredstev, namenjenih javnim investicijam (Graziani, 1972, str. 79).

Povečan obseg investicij, ki ga je širila država, pa je privedel do denarne nestabilnosti in bilančnega neravnotežja s tujino, saj so bile investicije financirane na račun državnega proračuna (Enciclopedia Italiana, 1973, str. 622). Primanjkljaj v plačilni bilanci se je močno povečal, kar je prisililo centralno banko, da je v drugi polovici leta 1963 začela izvajati strogo restriktivno politiko. Poslovne banke se tako niso smele zadolževati v tujini in izkoriščati bančnih rezerv. To je pomenil tudi začetek stagnacije dobičkov podjetij in posledično investicij. Pritisk tuje

¹⁴ ENI; Ente Nazionale Idrocarburi.

konkurence je bil močan, zato povišanje stroškov dela (zaradi višjih mezd, ki so se prilagajale po sistemu »Scala mobile«) podjetja niso mogla več prenesti popolnoma na cene proizvodov, saj bi tako italijanski proizvodi postali popolnoma nekonkurenčni na tujih trgih. Tako so bila italijanska podjetja prisiljena znižati profitne stopnje v letih 1963–64 (Valli, 1989, str. 36).

Tabela 11: Stopnja zaposlenosti, aktivnega prebivalstva in brezposelnosti v Italiji, Lombardiji in Kalabriji v letih 1959–1975 (v %)

Leto	Stopnja zaposlenosti			Stopnja aktivnega prebivalstva			Stopnja brezposelnosti		
	Italija	Lomb.*	Kal.**	Italija	Lomb.	Kal.	Italija	Lomb.	Kal.
1959	41,5	44,9	36,7	43,8	46,7	39,2	5,2	3,9	6,3
1960	41,1	44,7	36,9	42,8	45,8	38,9	4,0	2,5	5,2
1961	41,0	44,7	35,2	42,5	45,6	37,1	3,4	1,9	5,0
1962	40,3	44,0	34,2	41,6	44,8	36,2	3,0	1,7	5,0
1963	39,3	43,6	33,2	40,3	44,4	34,5	2,5	1,7	4,0
1964	38,6	42,6	33,4	39,7	43,7	34,6	2,7	2,3	3,5
1965	37,4	40,0	31,9	38,8	42,6	33,3	3,6	3,7	4,1
1966	36,4	40,1	30,1	37,9	41,5	32,0	3,9	3,4	5,9
1967	36,5	40,2	30,0	37,8	41,3	32,0	3,5	2,7	6,3
1968	36,1	40,1	29,7	37,4	41,0	31,6	3,5	2,2	6,1
1969	35,5	39,7	29,6	36,8	40,4	31,5	3,4	1,8	6,0
1970	35,4	39,3	29,1	36,6	40,0	31,1	3,2	1,7	6,3
1971	35,1	38,6	30,2	36,2	39,3	31,9	3,2	1,7	5,3
1972	34,2	37,9	29,2	35,5	38,7	31,4	3,7	2,1	7,1
1973	34,3	37,9	29,0	35,5	38,6	31,2	3,5	1,8	6,9
1974	34,6	38,2	29,2	35,7	38,8	31,1	2,9	1,5	6,2
1975	34,6	38,3	28,7	35,7	38,9	31,1	3,3	1,6	7,8

Vir: Valli, 1989, str. 82.

* Lomb.; okrajšava za gospodarsko razvito regijo na severu Italije; Lombardija.

** Kal.; okrajšava za gospodarsko nerazvito regijo na jugu Italije; Kalabrija.

Posledica zmanjšane gospodarske aktivnosti je bilo zmanjšanje rasti realnega bruto domačega proizvoda, ki se je najbolj zmanjšal v letih 1963–1964, saj je iz 5,1% padel na zgolj 3%. Po modelu akceleratorja poslovnih investicij so investicije proporcionalne spremembam družbenega proizvoda, kar se je v tem obdobju italijanskega gospodarstva potrdilo. Rast bruto investicij je leta 1963 znašala 5,9%, leto kasneje pa je bila negativna (-9,3%) (glej Tabelo 4 v Prilogi). V obdobju 1964–68 je moč sindikatov upadla, kar se kaže v povečani stopnji brezposelnosti tudi v industrializiranih regijah, kot je Lombardija (Valli, 1989, str. 86).

Recesijo je še najmanj občutil izvozni sektor, saj je svetovno povpraševanje naraščalo, hkrati pa je levosredinska vlada tudi vzpodbujala olajšave na izvoz. Tako je izvoz v letih 1963–73 dosegel 11,% povprečno stopnjo rasti (glej Tabelo 7 na str. 12) ter skupaj s progresivnim naraščanjem javne porabe in javnih investicij prispeval k oživljanju gospodarske aktivnosti (Podbielski, 1975, str. 212). Stanje tekočega dela plačilne bilance se je izboljšalo, saj je bil leta 1965 dosežen presežek v vrednosti 2212 milijonov ameriških dolarjev (glej Tabelo 5 v Prilogi).

K večanju menjave je najbolj pripomogla industrija, saj je bilo kar 85,4% vseh uvoženih in 95,1% izvoženih izdelkov industrijskih. Med izdelki industrije je predstavljal kar 42,8% odstotkov celotnega izvoza izvoz prevoznih sredstev. V letih 1966–67 je tovarna Fiat začela graditi hčerinsko družbo v Sovjetski zvezi (Podbielski, 1975, str. 213).

Največje stopnje rasti so ustvarile veje industrije, ki v 50-ih letih niso imeli posebne teže v industrijski strukturi države: metalurgija, proizvodnja prevoznih sredstev, kemična industrija in naftni derivati. Za doseganje opisanih rezultatov so bile nujne investicije, saj industrija zahteva neprestano vlaganje kapitala v produkcijski proces in v tehnološki razvoj. Tako so sprejeli t.i. program imobilizacije kapitala. Začeli so ustvarjati nove produkcijske enote, starejše, že obstoječe, pa so posodabljali (Enciclopedia Italiana, 1973, str. 622).

2.3.1. Vroča jesen (Autuno caldo) 1969

Posledica strukturnih sprememb, ki so spremenile kvaliteto in način življenja ljudi, so bila tudi socialna nasprotja, ki so postajala vse ostrejša. Sindikati so začeli zahtevati ne le povišanje plač, ampak tudi sodelovanje pri odločanju o politično-socialnih vprašanjih (Fanfani, 1988, str. 170).

Vse do sredine šestdesetih let so bili sindikati v Italiji razdrobljeni in posledično šibki. Leta 1967 pa je prišlo do združitve Italijanske socialistične stranke (Partito Socialista Italiano) z Italijansko socialdemokratsko stranko (Partito Socialista Democratico Italiano) v Zedinjeno socialistično stranko (Partito Socialista Unificato). Dve leti kasneje je prišlo do njihove razdružitve, kar je bil povod za naraščanja nestrpnosti in nezaupanja v oblast (Podbielski, 1975, str. 213).

Leta 1968 so zaradi stavke delavcev v Italiji zabeležili izgubo 74 milijonov delovnih ur, leto kasneje pa kar izgubo 303 milijonov delovnih ur, kar je bilo največ do tedaj v povojnem obdobju. Vrhunec tega obdobja je bila t.i. »vroča jesen«. Vroča jesen imenujemo jesen leta 1969, ko so sindikati močno pritiskali na delodajalce in državo in zahtevali obnovitev pogodb o delu in sodelovanje pri odločanju o politično-socialnih vprašanjih (Fanfani, 1988, str. 172). Dosegli so ne le povišanje mezd, ampak tudi večje investicije v družbene dejavnosti (Dyker, 1992, str. 73).

Zaradi povišanja mezd sta se raven produktivnosti in konkurenčnosti italijanskih proizvodov močno zmanjšala. Zaradi zmage sindikata so mnoga podjetja iskala načine za znižanje stroškov dela, povečanje mobilnosti delovne sile in zmanjšanje nevarnosti ekonomske nestabilnosti. Velika podjetja so našla rešitev težav v dajanju v zakup posameznih delov produkcije ali posameznih faz produkcijskega procesa majhnim podjetjem ali obrtnikom. To je povzročilo

porast razvoja majhnih podjetij, medtem ko so velika, tako javna kot zasebna podjetja, zašla v krizo. »Vroča jesen« je zato vzpodbudila proces prestrukturiranja, ki je prinesel tehnološke spremembe, ki so omogočile večjo produktivost in decentralizacijo produkcije (Valli, 1989, str. 186).

2.4. ZASTOJ RAZVOJA (1970–1976) IN POSKUS STABILIZACIJE GOSPODARSTVA (1976–1979)

Obdobje od leta 1970 do 1976 lahko imenujemo tudi obdobje zastoja rasti gospodarstva, saj je za to obdobje značilna visoka stopnja inflacije, decentralizacija in upad produkcije. V drugi polovici sedemdesetih let pa je prišlo do poskusa stabilizacije gospodarstva. Leta 1978 je Italija postala članica Evropskega monetarnega sistema (EMS), namen članstva pa je bil tudi zmanjšati rast inflacije. Kljub temu je inflacija po drugi naftni krizi leta 1979 spet dobila nov zagon.

2.4.1. Zastoj razvoja gospodarstva v letih 1970–1976

Glavni vzrok zastoja razvoja je povzročila visoka stopnja inflacije, ki je porasla po »vroči jeseni«, ko so sindikati dosegli povečanje mezd. Temu je leta 1973 sledilo še občutno povišanje cen surovin na mednarodnih trgih. Tako so se profitne stopnje posledično močno zmanjšale, s tem pa se je občutno zmanjšal tudi obseg investicij. Pojavil se je problem bega kapitala, ki je še povečal deficit plačilne bilance. Italiji, ki se je s politiko odprtega gospodarstva vedno bolj integrirala v mednarodne gospodarske tokove, se je možnost nadzora nad samim italijanskim gospodarstvom znatno zmanjšala (Valli, 1989, str. 136).

Glavni razlog za močno povečanje inflacije predvsem v Italiji je bila družbena kriza, ki se je veliko bolj zaostila kot v ostalih evropskih državah, saj je italijanska oblast ni bila sposobna uravnavati pritiskov različnih družbenih skupin. Sindikati so uspeli doseči, da je bilo gibanje mezd predvsem odvisno od kolektivnih pogodb, ki so jih v šestdesetih letih podpisovali na nacionalni ravni. V večini sektorjev so se mezde takoj po podpisu kolektivnih pogodb takoj povišale (Enciclopedia Europea, 1978, str. 975).

Nezadržno naraščanje stroškov dela je povzročilo padanje produktivnosti dela, saj so leta 1971 dosegli celo negativno stopnjo rasti produktivnosti (glej Tabelo 10 na str. 15). Število delovnih ur je upadlo, ustvarjanje delovnih mest pa se je zmanjšalo predvsem v industriji. Razvoj industrije je bil poleg rasti mezd otežkočen tudi zaradi zmanjšanja investicij v infrastrukturo. Poleg tega je prišlo do eksplozije šolskega sistema, ki je dajal preveliko število maturantov glede na razpoložljiva delovna mesta. S tem so seveda rasli psihološki in socialni pritiski, zaradi katerih je moč sindikatov rasla (Enciclopedia Europea, 1978, str. 975).

Drugi razlog za visoke stroške dela je bila država, ki je višala stopnje socialnih prispevkov in transfere gospodinjstvom in podjetjem in s tem povzročala visoke stroške dela delodajalcem. Na ta način je želela doseči socialno-ekonomsko in politično stabilizacijo, s čimer pa se je primanjkljaj v plačilni bilanci vse bolj povečaval (Podbielski, 1975, str. 55).

Naftna kriza jeseni leta 1973 je stanje italijanskega gospodarstva še poslabšala. Nafta je bila za italijansko gospodarstvo izrednega pomena, saj je to surovina, od katere je bila odvisna industrija, ki je predstavljala paradnega konja italijanskega gospodarstva v tem obdobju (Enciclopedia Europea, 1978, str. 975). Tako je naftna kriza v Italiji bolj vplivala na zmanjšanje gospodarske aktivnosti kot v državah, kjer je bila industrija v samem gospodarstvu manj pomembna. Poleg tega so se zaradi naftne krize v Italiji za razliko od drugih držav kot posledica krize gospodarstva zvrstile številne stavke. Sindikati so zahtevali znatno povišanje mezd, kar so tudi dosegli (Valli, 1989, str. 186).

Z večanjem stroškov in z zmanjševanjem proizvodnje in dobičkov so se temu primerno zmanjšale tudi stopnje rasti družbenega proizvoda in posameznih vrst njegove porabe. Investicije, katerih obseg se je močno zmanjšal zlasti v letih 1970–1972, so konec leta 1973 nekoliko oživele, vendar ne za dolgo (glej Tabelo 4 v Prilogi). Večji obseg investicij tako pripisujemo boljši izkoriščenosti proizvodnih zmogljivosti, prilagajanje produkcijskih procesov novim normam kolektivnih pogodb in potrebi po uskladitvi tehnološkega razvoja z drugimi državami (Podbielski, 1975, str. 67).

Celotno dogajanje je povzročilo ogromne stroške in konkurenčnosti italijanskega gospodarstva je postala močno ogrožena zlasti na mednarodnih trgih. Zato je prvič po vojni investicije vzpodbudilo notranje in ne zunanje povpraševanje. Posledično je izvoz začel zaostajati za uvozom in stanje plačilne bilance se je zaradi deficita trgovinske bilance poslabšalo (glej Tabelo 5 v Prilogi). Kljub zmanjšanju dobičkov podjetij pa so mezde zaradi pritiska sindikatov naraščale (Valli, 1989, str. 42).

Italijanska centralna banka, Banca d'Italia, se je zato odločila za razvrednotenje lire. Zmanjšanje vrednosti lire je pospešilo izvoz, uvoženi izdelki pa so v Italiji postali manj konkurenčni, saj so bili dražji. Delavci so občutili podražitev uvoza, zato so ponovno zahtevali višje plače, podjetja pa so zaradi povečanja prihodkov delavcem ugodila. Vsa ta dejstva so sprožila povečanje inflacije. Če temu dodamo še skok cen naftnih derivatov in drugih surovin, upad konjunktornega cikla v zahodnoevropskih državah, kateremu je sledila valutna kriza, lažje razumemo, zakaj je inflacija v letu 1973 prvič po drugi svetovni vojni dosegla 10% (Salvati, 1980, str. 145). Tako je italijansko gospodarstvo doživelo največjo krizo v povojnem obdobju (Valli, 1989, str. 38).

2.4.2. Poskus stabilizacije gospodarstva v letih 1976–1979

V obdobju 1976–1979 so italijanske oblasti imele le en cilj: doseči stabilnost gospodarstva. Za razliko od prejšnjih let je bila tokrat stabilizacijska politika v tem obdobju trdna in nepretrgana. Cilj stabilizacijske intervencije je bil na račun nižje gospodarske rasti in višje stopnje brezposelnosti doseči (Podbielski, 1975, str. 216):

- presežek v plačilni bilanci za plačilo nakopičenega dolga,
- stabilizacijo domače valute in na ta način zmanjšanje inflacije.

Stopnja inflacije se je sicer od 18,7% leta 1974 znižala na 13,8% leta 1978. V teh letih so sindikati omilili zahteve o zvišanju plač. Podpisali so sporazum o znižanju stroškov dela s Confidustrio¹⁵ (Združenje delodajalcev v industriji) in tako se je naraščanje cen nekoliko umirilo (Podbielski, 1975, str. 215).

Leta 1978 se je Italija odločila za vstop v Evropski monetarni sistem (EMS). Kljub nasprotovanju nekaterih priznanih ekonomistov so se za ta korak odločili iz političnih in ekonomskih razlogov. Politični razlog je bil pokazati Italijanom in tujini, da si Italija prizadeva za večjo povezanost Evrope. Glavni ekonomski razlog pa je bil, da so skušali na ta način zmanjšati rast inflacije, povečati produktivnost in ustvariti pogoje za industrijsko obnovo (Tonio, 1996, str. 447). Zaradi hitrega padanja vrednosti italijanske lire se ji je dovolilo nihanje tečajev okrog centralne vrednosti za 6% namesto za 2,25%, kakor je to veljalo za ostale države članice (Salvati, 1980, str. 79).

Rahlo oživljanje italijanskega gospodarstva ob naraščanju domačega povpraševanja je leta 1979 presenetila druga naftna kriza, ki se je odrazila v poslabšanju menjalnih razmerij, v trgovinskem primanjkljaju, v upadu gospodarske aktivnosti, potrošne cene pa so leta 1980 porasle za kar 21,2%. Kljub temu, da je bil cilj italijanske vlade nadaljevati protiinflacijsko politiko se je depreciacija lire nadaljevala tudi v osemdesetih letih (Guerrieri, 1990, 222 str.).

2.5. RAZVOJ V OSEMDESETIH LETIH

Razvoj italijanskega gospodarstva v osemdesetih letih zaznamuje znatno izboljšanje, kar je bilo posledica večih sprememb, ki so se zgodile tako na narodni kot na mednarodni ravni. Na svetovnih trgih so cene nafte in surovin padle, kar je prispevalo k znižanju stopnje inflacije tudi v Italiji. Kljub ugodnejšim razmeram pa so bili za izboljšanje italijanskega gospodarstva potrebni ostri ukrepi predvsem na trgu delovne sile, decentralizacija in velike strukturne spremembe.

Visoki stroški dela so predstavljali enega pomembnih vzrokov za rast inflacije, hkrati pa so neposredno zmanjševali konkurenčnost italijanskih proizvodov. Odločilen je bil spopad med delodajalci in sindikati, ko so v Fiat-u kljub dolgotrajni delavski stavki odpustili okoli 20000 delavcev. Sicer zelo močno italijansko delavsko gibanje si od tega poraza ni več opomoglo. Združenje delodajalcev Confidustria je kmalu doseglo še drugo pomembno zmago. Vittorio Merloni, predsednik Confidustrije, je leta 1982 naznanil delno odpravo sporazuma o indeksaciji plač »Scala mobile«, ki je bil nespremenjen vse od leta 1975 (Podbielski, 1975, str. 223).

Zanimivo je, da so se plače v obdobju 1960–1984 kljub visoki inflaciji in temu primerni nominalni rasti povečevale tudi realno. Razen obdobja 1965–69 in 1980–84 je bila rast realnih plač večja od rasti produktivnosti. Z odpravo sporazuma se mezde niso več prilagajale rasti cen

¹⁵ Confidustria; Confederazione Generale dell' Industria italiana; (italij.); Generalna konfederacija italijanske industrije; združenje delodajalcev v industriji.

vsako trimesečje, kar je močno zaustavilo rast stroškov dela in posledično inflacije (Dyker, 1992, str. 74).

Tabela 12: Povečanje nominalnih in realnih plač ter produktivnosti v obdobju 1960–1984 v privatnem sektorju (v %)

	Nominalno	Realno	Produktivnost
1960–64	13,2	7,7	6,3
1965–69	7,2	4,3	6,1
1970–74	16,6	6,9	4,3
1975–79	21,1	4,5	2,4
1980–84	19,7	0,5	1,4

Vir: Dyker, 1992, str. 74.

Konkurenčnost podjetij pa se je močno povečala tudi z odpravo zaposlovalnega sistema »Collocamento¹⁶«, ki je veljal od leta 1940 in je temeljil na zaposlovanju novih delavcev po vrstnem redu glede na starost zaposlenca, socialnih okoliščin, iz katerih izhaja, trajanja brezposelnosti ipd. Sistem je bil že popolnoma zastarel, saj je temeljil na okoliščinah iz predvojnega časa, ko je bila velika večina iskalcev zaposlitve iz agrarnega in socialno zelo ogroženega sektorja. Z odpravo Collocamenta leta 1984 so vsaj polovico na novo zaposlenih delavcev delodajalci lahko zaposlili glede na njihovo znanje in sposobnosti, za ostalo polovico pa so še vedno morali upoštevati stari zaposlovalni sistem (Dyker, 1992, str. 74).

Zaradi restriktivne dohodkovne politike in prestrukturiranja gospodarstva se je stopnja brezposelnosti od leta 1982 dalje gibala okoli 9%, kar je pomenilo eno največjih stopenj v povojnem obdobju (Toniolo, 1996, str. 448). Do večjih sprememb pa je prišlo predvsem v industrijskem sektorju. Tehnološke spremembe so povečale avtomatiziranost v podjetjih, s čimer je prišlo do večje produktivnosti. Največje spremembe v gospodarstvu v osemdesetih pa so bile v organizaciji produkcije v smeri decentralizacije, kar je povzročilo največjo gospodarsko rast po drugi naftni krizi (Dyker, 1992, str. 77).

2.5.1. Decentralizacija

Decentralizacija je potekala v dveh oblikah, odvisno od geografske lege sedežev podjetij (Dyker, 1992, str. 78):

1. Na severu Italije so velika podjetja proizvodni proces rezdelila na več manjših enot, ki so bile tehnološko še vedno močno odvisne od velikih lokalnih podjetij. Takšen je primer tovarne Fiat v Torinu.

¹⁶ Collocamento; (italij.) zaposlitev, delo.

2. V osrednjem delu Italije, v regijah Veneto in Emilija, so številne manjše enote–podjetja postale popolnoma neodvisne od velikih podjetij. Ta pojav se imenuje Terza Italia (Tretja Italija) in je bil eden od osrednjih dejavnikov »drugega ekonomskega čudeža« osemdesetih let.

Italija je bila že od nekdaj naklonjena malim podjetjem, saj so že po »vroči jeseni« leta 1969 začela uživati posebne ugodnosti. Zlasti so bila deležna večjih davčnih oprostitev. Stroški dela majhnih podjetij so bili do 40% nižji kot v večjih podjetjih, ni jim bilo potrebno plačevati davka na dodano vrednost (IVA)¹⁷, lokalne davke pa so plačevali po znižani stopnji ipd. Poleg tega niso bila izpostavljena stalnemu pritisku sindikatov za povišanje plač in grožnji delavcev s stavko. Zaradi vseh privilegijev so majhna podjetja dosegala zavidljivo boljše rezultate kot velika podjetja, zato so kmalu postala bistvo italijanskega gospodarskega uspeha in nosilci gospodarskega razvoja.

Malo podjetništvo je izkoristilo prednosti pred velikimi podjetji. Prednosti se kažejo predvsem v večji fleksibilnosti, inovativnosti, boljšemu prilagajanju tržnim razmeram in hitrejšemu tehnološkemu razvoju, hkrati pa niso pozabili na tako znani italijanski čut za prefinjen dizajn. Največ majhnih podjetij je bilo v tradicionalnih, delavnointenzivnih panogah, kot so tekstilna, usnjarska, pohištvena in strojna industrija (Dyker, 1992, str. 80).

Razlogov za tako velik uspeh malega podjetništva je več. Eden najbolj zanimivih je zagotovo v sorodnosti neodvisnega malega podjetništva s politično decentralizacijo, podedovano še iz neodvisnih srednjeveških držav. Glavni razlog za razmah malega podjetništva pa je seveda ekonomske narave. V Italiji je bilo dovolj razpoložljive delovne sile s poslovno sposobnostjo in podjetniško inovativnostjo, poleg tega pa je bila prisotna bogata tradicija samostojnega podjetništva. V osemdesetih letih je bil italijanski samostojni podjetnik inovativen, neodvisen, dovzeten za podrobnosti in nadarjen za oblikovanje. Hkrati Italijane nasploh odlikuje izredna sposobnost za poslovna in vodstvena opravila, nekoliko manj pa za organizacijska, ki prav v majhnih podjetjih sploh niso potrebna (Dyker, 1992, str. 81).

Leta 1984 je v Italiji 59% vseh zaposlenih delalo v majhnih in srednje velikih podjetjih, s čimer se je Italija zelo približala strukturi Japonske (glej Tabelo 13 na str. 23). Stopnja dobička je bila največja v podjetjih z od 15 do 19 zaposlenimi, najbolj številna pa so bila najmanjša podjetja (do 9 zaposlenih) (Dyker, 1992, str. 79).

¹⁷ IVA; (italij.) Imposta sul Valore Aggiunto; davek na dodano vrednost

TABELA 13: Delež zaposlenih v majhnih in srednje velikih podjetjih (do 99 zaposlenih) v letih (v %)

Leto	Italija	Francija	Japonska	ZDA	Velika Britanija
1971	53,1	15,5	26,3	15,0	53,7
1984	59,0	27,7	66,5	16,5	22,0

Vir: Dyker, 1992, str. 79.

Povečanje števila majhnih in srednje velikih podjetij je prineslo tudi negativne posledice. Delavci so delali več nadur, bilo je več dela na črno in zaposlovanja večjega števila ilegalnih priseljencev iz manj razvitih držav, kar je še vzpodbudilo njihove svojce v domovini za prihod v Italijo. Pojavila se je tudi precejšnja razlika med plačami v majhnih in srednjih velikih podjetjih na eni strani in velikih podjetjih na drugi strani. Ker se je vse več ljudi zaposlovalo v majhnih podjetjih, kjer so bile plače nižje, se je tudi povprečna plača nasploh v Italiji v tem obdobju zmanjšala (Dyker, 1992, str. 82).

2.5.2. Strukturne spremembe

V osemdesetih letih je prišlo do velikih strukturnih sprememb zlasti v industrijskem sektorju. Italijansko gospodarstvo se je v tem obdobju izkazalo kot eno izmed najbolj dinamičnih na svetu. Italija se je začela spreminjati iz industrijske v storitveno družbo, kar nam kažeta delež zaposlenih po panogah in struktura bruto domačega proizvoda.

Tabela 14: Delež zaposlenih v kmetijstvu, industriji in storitvenem sektorju med leti 1980–1990

Leto	Kmetijstvo	Industrija	Storitve
1980	13,3	36,5	50,2
1982	11,9	34,9	53,2
1984	11,5	32,1	56,4
1986	10,5	31,1	58,4
1988	9,5	30,9	59,6
1990	8,6	31,0	60,4

Vir: ISTAT, 2005.

V bruto domačem proizvodu je delež industrije začel upadati že v sedemdesetih letih, v osemdesetih letih pa se je le-ta še znatneje zmanjšal. V osemdesetih letih je potekal t.i. proces tercijalizacije gospodarstva. Delež zaposlenih v storitvenem sektorju je v osemdesetih letih presegel polovico vseh zaposlenih. Storitve so v tem obdobju italijanskemu gospodarstvu prinesle več kot polovico bruto bomačega proizvoda, najbolj važna med storitvami pa je bila trgovina (glej Tabelo 1 in Tabelo 2 v Prilogi).

Z razvojem terciarnega sektorja so bile povezane tudi naložbe, saj je bilo kar 66% vseh investicij leta 1981 usmerjenih v storitve. Tako glede bruto domačega proizvoda kot glede zaposlenosti je terciarni sektor postal enakovreden sekundarnemu. Predvsem na severu Italije je postal storitveni sektor prevladujoč. Negativna posledica prestrukturiranja pa je bilo naraščanje stopnje brezposelnosti. Tako se je v obdobju od 1980 do 1989 stopnja rasti brezposelnosti povečala od 7,5% na 12% kar je občutno obremenilo državno blagajno (The World Book Encyclopedia, 1990, str. 509).

2.6. OD RECESIJE V DEVETDESETIH LETIH DO DANES

Devetdeseta leta zaznamuje začetek recesije. Poslabšanje položaja izvoznikov je močno prizadelo industrijo, poleg tega pa sta visok proračunski primanjkljaj in inflacija močno ogrozila možnost Italije za vstop v Evropsko monetarno unijo (EMU) leta 1998. Tako so bile nujne spremembe v javnih financah, s katerimi so zmanjšali vrzel med italijanskim gospodarstvom in gospodarstvi ostalih držav članic Evropske unije. Na ta račun pa se se povečali stopnja brezposelnosti in davki; gospodarstvo je v tem obdobju doseglo le nizke stopnje rasti.

2.6.1. Poslabšanje položaja izvoznikov

Prvega julija leta 1990 se je začela prva faza EMU-ja, s katero so bile odpravljene omejitve pri pretoku kapitala. Italija kot država članica je morala zagotoviti popolno liberalizacijo kapitalskih tokov (Razvoj EMU, 2005). Italijanska lira je tako pridobila svojo moč na račun pritokov kapitala, ki so dosegli 23200 milijard lir. Neto pritoki kapitala so se povišali zaradi privlačno visokih obrestnih mer, kar je bila posledica apreciacije nominalnega efektivnega tečaja za 2,8% [URL: <http://diec.ec.unipg.it/diec/repgiann.html>], 3.11.2005.

Stroški dela v predelovalni industriji so se povečali za 10%, produktivnost dela pa je posledično padla. Tako so se cene industrijskih izdelkov in izdelkov, namenjenih za izvoz, povečale, zato si je italijanska vlada prizadevala znižati stroške uvoženih inputov. Poleg tega se je položaj izvoznikov na mednarodnih trgih močno poslabšal predvsem zaradi apreciacije lire, saj so tako uvozne cene padle, izvozne pa so narasle. Tako je leta 1991 letna stopnja rasti izvoza dosegla negativno vrednost (-0,5), kar je bila posledica slabšega položaja izvoznikov (glej Tabelo 4 v Prilogi). Konkurenčni položaj Italije se je poslabšal, kar je vodilo k nižjim stopnjam kritja uvoza z izvozom (Micossi, 1991, str. 54).

Tako notranje kot zunanje povpraševanje se je močno zmanjšalo, prav tako pa tudi profitne stopnje podjetij, zato je industrijska proizvodnja, ki je zajela vse industrijske sektorje, močno upadla in leta 1990 dosegla negativno stopnjo rasti. Zaradi zmanjšanja industrijske proizvodnje, visokih obrestnih mer in poslabšanja napovedi prodaje so se tudi investicije močno zmanjšale zlasti v industriji (Economic survey of Europe 1992–1993, 1993).

Kriza v industriji se je odražala tudi na trgu dela, kjer so se razmere močno poslabšale. Stopnja brezposelnosti se je leta 1993 povečala na 10,3% kot posledica odpuščanja delavcev v industriji,

kjer se je število delovnih mest leta 1992 zmanjšalo za 5,4%. Poleg tega se je ustavilo tudi zaposlovanje v storitvenem sektorju. Ne samo nominalna, ampak tudi realna rast plač se je istega leta močno zmanjšala, kar je bilo posledica sporazuma med sindikati in delodajalci, ki so se dokončno dogovorili o dokončni ukinitvi sistema »Scala mobile«. To je bil ukrep, ki naj bi prispeval k zmanjšanju inflacijskih pritiskov in k povečanju konkurenčnosti italijanske industrije (Economic survey of Europe 1992–1993, 1993, str. 52).

2.6.2. Sprememba politike javnih financ

Zaradi vse slabšega stanja gospodarstva je bila Italija prisiljena spremeniti politiko javnih financ. K temu jo je silil tudi podpis Maastrichtske pogodbe, ki je oblikovanje EMU postavila kot formalni cilj. Ta pogodba je določala t.i. maastrichtske konvergenčne kriterije, ki jih je bilo potrebno izpolniti, da je lahko država članica sodelovala v EMU. Ti kriteriji so bili:

1. Nizka stopnja inflacije: Stopnja inflacije ne sme za več kot 1,5 odstotne točke presegati povprečja stopnje inflacije treh držav članic, ki so dosegle najboljše rezultate glede stabilnosti cen.

2. Nizka stopnja obrestnih mer: Dolgoročne obrestne mere ne smejo presegati povprečja obrestnih mer treh držav članic z najnižjo stopnjo inflacije za več kot 2 odstotni točki.

3. Stabilni tečaji valut: Spoštovanje normalnih mej nihanja (plus ali minus 15%), predvidenih z mehanizmom deviznih tečajev EMS/ERM¹⁸, vsaj dve leti brez devalvacije valute nasproti valuti katerekoli druge države članice.

4. Vzdržni položaj javnih financ: Javnofinančni primanjkljaj ne sme presegati 3% BDP, razen če je to razmerje znatno in neprestano upadalo ter doseglo raven blizu referenčne vrednosti, ali v drugem primeru, če je prekoračitev referenčne vrednosti samo izjemna in začasna ter razmerje ostaja blizu referenčne vrednosti. Drugi pogoj je, da javni dolg ne sme presegati 60% BDP, razen če se to razmerje zadostno zmanjšuje in z zadovoljivo hitrostjo dosega referenčno vrednost.

5. Skladnost pravnih redov držav članic, zlasti predpisov, ki se nanašajo na centralne banke [URL: <http://evropa.gov.si/evropomočnik/question/778-153>], 3.11.2005.

Za doseg konvergenčnih kriterijev je bila Italija primorana močno zmanjšati javni dolg, ki je leta 1980 dosegal še 58,2% BDP, leta 1990 je znašal 97,9% BDP, leta 1994 pa že kar 116,8% BDP (glej Tabelo 20 na str. 31). Zato so se odločili, da bodo povečali prihodke tudi s privatizacijo javnih podjetij (Economic survey of Europe 1992–1993, 1993, str. 52).

¹⁸ EMS/ERM; razmerje med Evropskim monetarnim sistemom (EMS) in Mehanizmom deviznih tečajev (ERM); ang. (Exchange rate mechanism)

Z dosego zmanjšanja javnega dolga in stopnje inflacije pa se je močno povečala stopnja brezposelnosti, ki je leta 1996 dosegla kar 12% stopnjo rasti. Delež brezposelnih se je najbolj povečal na jugu Italije, kjer so zabeležili tudi največji upad produkcije, kar je bila posledica tudi manjših javnih investicij.

Kljub temu da italijansko gospodarstvo ni ustrezalo niti enemu konvergenčnemu kriteriju, so leta 1998 z restriktivno politiko dosegli vstop v EMU. Proračunski prihodki so se med leti 1990 in 2000 povečali za 3,4 odstotne točke, odhodki pa zmanjšali za kar 7,1 odstotne točke. V istem obdobju so dosegli zgolj 1,6% povprečno stopnjo rasti BDP-ja, kar je bilo tudi posledica povečanja davkov, ki so negativno vplivali na razpoložljiv dohodek in privatne investicije. Večjo rast BDP-ja opazimo v državah, kot je Španija, ki se je že v osemdesetih letih začela pripravljati na uvedbo evra [URL: <http://diec.ec.unipg.it/diec/repgiann.html>], 3.11.2005.

Tabela 15: Povprečna stopnja rasti BDP-ja v obdobju 1990–2000 (v %)

	Italija	Nemčija	Francija	Španija
Stopnja rasti BDP	1,6	2,2	1,7	2,4

Vir: [URL: <http://diec.ec.unipg.it/diec/repgiann.html>], 3.11.2005.

Za ponovno oživitev gospodarstva so v Italiji sprejeli več reform. Na področju trga delovne sile je znana reforma Zakon Biagi (La legge Biagi)¹⁹, ki omogoča predvsem večjo fleksibilnost delovne sile. Tako je bila stopnja brezposelnih v Italiji leta 2000 še 10,1%, leta 2004 pa se je zmanjšala na 8%, s precejšnim izboljšanjem predvsem na jugu. Z zakonom Biaggi so želeli predvsem čim večji del aktivnega prebivalstva vključiti na novo oz. ponovno v delovno razmerje, pa čeprav le za krajše obdobje oz. za določen čas. Tako so za ženske predlagali delo za polovični delovni čas, posebno pozornost pa so namenili mladim. Zakon zanje predlaga delo za določen čas, t.i. prekinjajoče se delo in pripravnišvo, za najmlajše pa poletno pripravništvo, s čimer bi si mladi pridobili predvsem delovne izkušnje [URL: <http://www.forza-italia.it/speciali/biagi.html>], 3.11.2005.

¹⁹ La legge Biagi (italij.); Zakon Biagi, imenuje se po njegovem avtorju Marcu Biagiju (1950, ustreljen 2002). Marco Biagi je bil strokovnjak za delovno pravo, leta 1997 je bil imenovan za predstavnika italijanske vlade v odboru za zaposlovanje in trg dela. Leto kasneje je postal svetovalec ministra za delo in socialne zadeve. Marca 2002 so ga ubili člani organizacije Rdečih brigad (Brigate Rosse), ki se na oborožen način bori za pravice delavcev.

Tabela 16: Delež vseh zaposlenih s polovičnim delovnim časom in delež zaposlenih žensk s polovičnim delovnim časom v %

Leto	Delež vseh zaposlenih	Delež zaposlenih žensk
1987	5,6	10,4
1992	5,8	11,5
1997	7,1	13,7

Vir: [URL: <http://www.forza-italia.it/speciali/biagi.html>], 3.11.2005.

3. NAJVEČJI PROBLEMI ITALIJANSKEGA GOSPODARSTVA TER VPLIV FISKALNE IN MONETARNE POLITIKE

Italijansko gospodarstvo se že od povojnega obdobja dalje ubada z mnogimi problemi, med katerimi najbolj izstopajo visoka inflacijska stopnja in javni dolg ter regionalni dualizem. Sporazum med sindikati in delodajalci o indeksaciji plač »scala mobile« in naftni krizi v sedemdesetih letih so inflacijo in zadolženost Italije povečala do te mere, da sta ta dva problema ostala nerešljiva vse do danes. Dodaten dokaz, kako pomemben problem predstavlja za italijansko gospodarstvo javni dolg, je odnos med fiskalno in monetarno politiko, ki se spreminja glede na velikost javnega dolga. Regionalni dualizem, ki je po drugi svetovni omogočil z migracijo poceni delovne sile razvoj na severu Italije, pa danes s svojo zaostalostjo zavira razvoj celotne države.

3.1. INFLACIJA

Izvoz je od povojnega obdobja dalje predstavljal gonilno silo italijanskega gospodarstva, zato je vpliv inflacije na razvoj celotnega gospodarstva še toliko bolj pomemben. Italijanska inflacija je prešla od stopenj, ki so bile zelo primerljive stopnjam razvitim evropskim državam, do stopenj, ki so močno ogrožale celotno gospodarstvo. Inflacijska gibanja v Italiji lahko razdelimo v štiri različna obdobja.

Od konca druge svetovne vojne do prve naftne krize leta 1973 se je inflacijska stopnja gibala okoli 4% in je bila po posameznih letih precej stabilna (Rutar, 1988, str. 30). Leta 1962 pa so mezde začele naraščati po sistemu gibljive lestvice »Scala mobile«, kar je močno povečalo stroškovno inflacijo (Podbielski, 1975, str. 22). Izvoznike je to močno prizadelo, saj so bili za ohranjanje konkurenčnosti primorani znižati profitne stopnje. Proizvajalci za domači trg pa so večinoma višje stroške dela uspeli kriti z višjimi cenami brez zmanjšanja tržnega deleža. Cene na debelo in drobno so se zato gibale podobno kot stopnja inflacije. Podobno inflacijsko rast so beležile tudi druge industrijske države, saj je bila stopnja italijanske inflacije višja od povprečja EGS zgolj za 0,2 odstotni točki. Zato v tem obdobju ni bilo potrebno intenzivnejšega prilagajanja deviznega tečaja italijanske valute. Vrednost lire je ostala do leta 1973 skorajda nespremenjena (Rutar, 1988, str. 31).

Tabela 17: Stopnja inflacije v Italiji v obdobju 1961–2001 v %

Obdobje	1961–73	1974–79	1980–84	1985–89	1990–94	1995–99	2000–04
St. inflacije	4,8	17,1	16,4	5,7	5,3	3,0	2,4

Vir: OECD Economic Outlook, 1986;
Eurostat, 2006.

V letih 1974–79 se je povprečna letna stopnja inflacije glede na predhodno obdobje zvišala kar za 12,3 odstotne točke in je znašala 17,1% (Rutar, 1988, str. 31). V začetku sedemdesetih so sindikati dosegli dvig nominalnih plač delavcev visoko nad potencialno rast produktivnosti. Glavni vzrok za povišanje inflacijske stopnje pa sta bili prva in druga naftna kriza v letih 1973 in 1979. Države EGS so imele v povprečju 10,8% inflacijo, kar pomeni, da se je razlika med Italijo in ostalimi članicami EGS-a povečala iz 0,2 na 6,3 odstotne točke (Rutar, 1988, str. 31).

V osemdesetih letih se je stopnja inflacije naglo zmanjševala. Od leta 1980, ko je dosegla 20,7%, se je do leta 1986 zmanjšala na 5,5%, kar je bila posledica protiinflacijske politike. Z restriktivno denarno politiko so povečali obrestno mero, ki se je tako približala povprečju obrestnih mer držav EGS-a. Poleg tega je Italija postala članica Evropskega monetarnega sistema, kar jo je prisililo k vzpostavitvi stabilnosti cen in zunanje ravnesja. Rast stroškovne inflacije pa so zmanjšali z odpravo avtomatičnega prilagajanja cen življenjskim stroškom (Zmanjševanje inflacije in denarna politika v Italiji v letih 1979–85, 1986, str. 10).

Ta protiinflacijska politika je bila uspešna, saj se je v štiriletju 1986–89 inflacijska stopnja stabilizirala na ravni od 5 do 6%, kar je bilo le nekoliko višje od vodilnih evropskih držav. Čeprav je Italija v primerjavi z desetletjem prej v povprečju dosegala le za odstotek manjšo gospodarsko rast, so bili stroški zmanjšanja inflacije veliki, saj se je delež brezposelnih povečal na 11% (Rutar, 1988, str. 34).

V začetku leta 1992 je bila italijanska lira v Evropskem monetarnem sistemu relativno stabilna, septembra pa je začela njena vrednost glede na nemško marko in ameriški dolar upadati (glej Tabelo 22 na str. 35). Zaradi valutne krize je morala lira zapustiti Evropski monetarni sistem. V enem letu je deprecirala za več kot 20%, v naslednjih dveh letih pa je izgubila skoraj 50% vrednosti glede na nemško marko (Kante, 1995, str. 47).

Po letu 1992 je letna stopnja inflacije začela upadati in se tekom devetdesetih let začela približevati povprečju evropskih držav na račun večanja brezposelnosti. Stopnja inflacije je tako leta 2000 dosegla zgolj 1,7%. Za nadaljna leta so načrtovali stopnjo inflacije, ki naj bi se gibala okoli 2%, dejansko pa so od leta 2001 do 2004 beležili inflacijsko stopnjo okoli 2,5%.

V prihodnosti si želijo dejansko stopnjo inflacije približati stopnji 2%, vendar pa v Italiji vedno ostaja tudi problem glede dejanske dinamike cen. Obstaja namreč precejšnja razlika med stopnjo

inflacije, ki jo meri italijanski statistični urad (Istat), ter realno stopnjo inflacije, ki jo zaznavajo potrošniki (Gospodarstvo Italije, 2004).

3.2. JAVNI DOLG

Javni dolg nastane kot posledica vsakoletne negativne razlike med javnimi prihodki in javnimi izdatki. Kljub temu da so javni prihodki v Italiji nižji od povprečja razvitih evropskih držav, to ne vpliva na odločitve vlade, ki z »razsipniško« politiko povzroča vsakoletni deficit državnega proračuna. Tako postaja javni sektor vse bolj zadolžen in nenehno ogroža stabilnost italijanskega gospodarstva (Dyker, 1992, str. 89). Tako kot gibanje inflacije tudi večanje zadolženosti Italije lahko razdelimo v več obdobj.

Do sredine šestdesetih let se je javni dolg gibal med 25 in 40% družbenega proizvoda. Financiranje državnih potreb ni predstavljalo posebnih težav, saj je bil deficit glede na družbeni produkt relativno nizek in se je gibal v mejah od 1,5 do 4,5% družbenega proizvoda. Država je pokrivala primanjkljaj državne zakladnice s kombiniranim načinom; z emisijo denarja in izdajanjem vrednostnih papirjev. Dolgoročne državne obveznice s fiksnimi nominalnimi obrestnimi merami so prinašale spremenljiv, vendar še vedno pozitiven dohodek, kar je privabilo od 15 do 20% gospodinjskih prihrankov (Rutar, 1988, str. 33).

Sporazum med sindikati in delodajalci o indeksaciji plač »scala mobile« in prva naftna kriza sta močno vplivala na zadolženost javnega sektorja in predstavljata glavni vzrok za velik javni dolg, ki pesti italijansko gospodarstvo (Dyker, 1992, str. 87). Tako je javni dolg ob koncu leta 1974 znašal že 50% družbenega proizvoda (Sočan et al., 1988, str. 17). Zaradi naraščajoče inflacije je Banca d'Italia morala opustiti politiko fiksnih nominalnih obrestnih mer. Inflacijska pričakovanja, ki so prešla v zavest ljudi, so bila na tako visoki ravni, da bi morale državne obveznice imeti po ocenah oblasti nesprejemljivo visoke nominalne obrestne mere. Zato javnost ni bila več sposobna sprejeti novih izdaj vrednostnih papirjev in financiranje potreb javnega sektorja je postala glavna naloga denarne politike. Banca d'Italia je od leta 1975 morala kupiti vse vrednostne papirje, ki niso bili prodani na trgu (Rutar, 1988, str. 33).

V osemdesetih letih se je zaradi protiinflacijske politike delež brezposelnih močno povečal, kar je močno obremenilo državno blagajno. Že sicer kroničen proračunski primanjkljaj je tako dobil zaskrbljujoče razsežnosti, saj je leta 1985 znašal kar 14% družbenega proizvoda, kar je več, kot v najbolj zadolženih latinskoameriških državah (Sočan et. al., 1988, str. 4).

Država je pokrivala primanjkljaj z izdajanjem obveznic, ki jih je visoko obrestovala, saj je leta 1981 prišlo do ločitve med centralno banko (Banca d'Italia) in državno zakladnico (Tesoro), kar je znano pod imenom Ločitev (Divorzio). Pozitivna posledica ločitve je bila prekinjenost neposredne zveze med proračunskim primanjkljajem in tiskanjem denarja, na drugi strani pa je bila državna zakladnica prisiljena iskati finančna sredstva na trgu, da je lahko zadovoljila svoje potrebe. Ker pa je tudi obresti plačevala z izdajo novih obveznic, se je javni dolg nenehno

povečeval in je konec leta 1987 dosegel že skoraj 100% družbenega proizvoda in je bil po napovedih OECD-ja zmožen doseči 200% na začetku 21. stoletja (Dyker, 1992, str. 88).

Tabela 18: Davčni prihodki kot delež BDP v najbolj industrializiranih državah v letih 1980–2000 (v %)

Leto	Italija	Velika Britanija	Francija	Nemčija*	ZDA	Japonska
1980	29,7	35,6	40,8	41,3	28,4	25,4
1982	32,7	38,3	41,8	39,6	28,4	26,9
1984	33,8	38,0	43,5	41,1	28,1	27,7
1986	34,4	37,7	42,9	40,7	28,6	28,4
1988	35,8	37,4	43,2	40,6	29,4	29,9
1990	39,4	37,0	42,7	40,4	29,4	29,6
1992	41,7	34,6	43,1	37,7	26,6	28,1
1994	41,4	33,7	43,7	38,1	27,3	27,1
1996	42,4	34,8	45,0	37,4	27,9	27,5
1998	42,5	36,7	45,1	37,1	28,9	26,8
2000	41,9	37,2	45,2	37,8	29,7	27,5

* Od vključno leta 1992 dalje se upoštevajo davčni prihodki združene Nemčije.

Vir: Baldassari, 1994, str. 171;

Revenue Statistics 1965–2001, 2002, str. 74.

Tabela 19: Proračunski primanjkljaj in varčevanje gospodinjstev v letu 1987 (v % od BDP)

	Proračunski primanjkljaj	Varčevanje gospodinjstev
Velika Britanija	-2,1	9
Francija	-2,8	14
Nizozemska	-6,3	3*
Japonska	-1,2	18
ZDA	-2,4	4
Italija	-10,3	23

* Podatek se nanaša na leto 1986.

Vir: Dyker, 1992, str. 88.

Breme javnega dolga je nenehno ogrožalo stabilnost italijanskega gospodarstva. Ta izjemno visok dolg pa kljub temu ni povzročil večjih težav iz več razlogov:

- Italijansko gospodarstvo je bilo manj občutljivo na pritiske iz tujine, saj so samo 3% javnega dolga predstavljale tuje terjatve.

- Italijanska gospodinjstva so bila ena najbolj varčnih na svetu, saj so imela v prihrankih kar 23% razpoložljivega dohodka. Zato je imela vlada iz tega vira široke možnosti za pokrivanje primanjkljaja (glej Tabelo 19 na str. 30).
- Posledica Ločitve (Divorzio) je bila prekinitev neposredne zveze med proračunskim primanjkljajem in inflacijo.
- V osemdesetih letih je strog nadzor nad domačim finančnim sistemom in odlivom kapitala v tujino močno omejeval možnost finančnih operacij. Tako je vlada veliko lažje prodajala svoje obveznice, ki so leta 1986 pomenile kar 25% razpoložljivih finančnih sredstev gospodinjstev (leta 1975 so pomenile zgolj 4%). Zadnja leta so gospodinjstva kar polovico novih prihrankov spremenila v državne obveznice (Sočan et al., 1988, str. 5).

Kljub temu da Italija v devetdesetih letih ni izpolnjevala nobenega od štirih konvergenčnih kriterijev za vstop v Evropsko monetarno unijo, zlasti ne tistega, ki zahteva, da mora biti javni dolg manjši od 60% bruto domačega proizvoda, je leta 1998 uspela postati država članica EMU-ja. Vlada se je odločila za politiko hitrega zmanjševanja javnega dolga, kar je močno povečalo davke in stopnjo brezposelnosti (Gospodarstvo Italije, 2004). Čeprav so javni dolg uspeli zmanjšati, leta 2004 je znašal 106% BDP, le-ta še vedno ostaja eden temeljnih problemov italijanskega gospodarstva. Italija je tako imela leta 2004 za Grčijo drugi največji javni dolg med evropskimi državami in deveti največji javni dolg na svetu (Bertoncelj Popit, 2005, str. 25).

Tabela 20: Struktura državnega proračuna in javni dolg v Italiji (v milijonih evrov)

Leto	Prihodki	Poraba	Deficit proračuna	% od BDP	Javni dolg	% od BDP
1989	182.412	251.480	-69.068	11,2	59.201.454	96,0
1990	209.681	282.405	-72.724	11,1	64.141.258	97,9
1991	231.372	311.710	-80.338	10,7	76.058.312	101,3
1992	381.893	464.879	-82.986	10,3	84.677.178	105,1
1993	393.303	489.878	-96.575	10,3	93.762.202	113,0
1994	397.602	486.268	-88.666	9,3	102.516.294	116,8
1995	433.881	505.879	-71.998	7,6	109.891.324	116,0
1996	462.742	534.010	-71.268	7,1	112.031.662	116,1
1997	565.164	565.448	-28.317	2,7	116.769.606	113,4
1998	510.757	544.588	-33.832	3,1	120.704.527	110,6
1999	530.859	551.147	-20.288	1,8	121.387.701	107,7
2000	550.268	559.820	-9.552	0,8	124.346.351	104,4

Vir: International financial Statistics Yearbook, 1994;
 OECD Economic outlook, 1993;
 OECD Central government debt, 2003.

Javni dolg je močno vplival tudi na odnos med fiskalno in monetarno politiko. Do sredine šestdesetih let, ko je javni dolg predstavljal še zmernih 35% DP smo bili lahko priča mirnega

sožitja med fiskalno in monetarno politiko. V sedemdesetih letih je denarna politika izgubila svojo samostojnost, v osemdesetih letih pa jo je ponovno pridobila s t.i. »ločitvijo«. Še danes si tako obe politiki vsaka na svoj način prizadevata zmanjšati ali vsaj obvladati javni dolg.

3.2.1. Značilnosti fiskalne politike in vpliv na gospodarstvo

Po drugi svetovni vojni je bil največji problem fiskalne politike ogromen primanjkljaj v javnem sektorju in naraščanje javnih izdatkov, saj so le tako lahko zadovoljili velika pričakovanja glede socialne varnosti, izobrazbe, državnih stanovanj, javnih del, agrarne reforme in hitrejšega razvoja južne Italije. S povečanjem javnih dohodkov so uspeli zmanjšati letni neto primanjkljaj za več kot 1% družbenega proizvoda, ki je tako leta 1958 znašal zgolj 1,8% DP (Štok, 1994, str. 9).

Veliko zaslugo za stabiliziranje javnofinančnih tokov ima t.i. plan Vanoni²⁰. Cilj tega je bil v obdobju 1955–64 povečati predvsem zaposlenost, ukiniti dualizem in uravnovesiti plačilno bilanco (Podbielski, 1975, str. 210). Kljub precej nedoslednemu izvajanju tega plana so njegove osnovne ideje pripomogle, da so javni izdatki naraščali le malo hitreje kot družbeni proizvod in so dosegli 34% DP, javni prihodki pa so znašali 32% DP. Primanjkljaj javnega sektorja vse do leta 1965 ni bil velik, z izjemo 3,6% DP v letu 1959, ki je bil posledica manjših javnih prihodkov (Forte, Bondio, 1983, str. 931).

Leta 1965 in 1966 pa je javnofinančni primanjkljaj narasel na 3,9% DP, kar je bilo posledica visokih plač državnih uslužbencev. Nadaljni večji porast primanjkljaja pa je sledil leta 1975, ko je javnofinančni primanjkljaj dosegel 14,6% DP. Ta hiter porast je bil predvsem posledica povečanja javnih izdatkov, med katerimi so se najbolj povečali tekoči izdatki; investicijski izdatki namenjeni gradnji šol, bolnišnic ipd., pa niso presegli 5,5% DP. Tekoči izdatki so se najbolj povečali zaradi plačila obresti za javni dolg, kritja izgub javnih podjetij in 30% povišanju državnih pokojnin (Forte, Bondio, 1983, str. 932).

V drugi polovici sedemdesetih let se je javnofinančni primanjkljaj zmanjšal na okoli 9% DP, leta 1981 pa se je povečal na 12% DP predvsem zaradi povečanja javnih izdatkov. Skoraj četrtino primanjkljaja je krila centralna banka, vlada pa je vračilo dolga poskušala podaljšati z dvigovanjem dolgoročnih obrestnih mer, kar je kasneje povzročilo še dodatno breme. Če bi se takšna fiskalna politika nadaljevala, bi leta 1982 primanjkljaj znašal 16%, naslednje leto pa že 18% DP. Da bi preprečili takšen razvoj, so julija 1982 povečali javne prihodke. Povišali so stopnjo davka na dodano vrednost, davke na naftne derivate in prispevke delodajalcev za socialno zavarovanje. Poleg tega so določili omejeno rast plač in pokojnin javnih uslužbencev na 13%, saj naj bi enako stopnjo rasti imela tudi stopnja inflacije (Forte, Bondio, 1983, str. 934).

Kljub temu da se je v drugi polovici osemdesetih in v prvi polovici devetdesetih let delež javnih prihodkov povečeval (od leta 1985, ko so znašali 34,4% BDP, do leta 1997, ko so dosegli 44,2%) in tako presegli povprečje Evropske unije (leta 1985 je povprečje EU znašalo 39,2, leta 1997 pa 41,0% BDP), se je delež socialnih prispevkov v osemdesetih letih začel zmanjševati.

²⁰ Plan Vanoni; imenovan po politiku Enzu Vanoniju.

Predvsem se je zmanjšal delež socialnih prispevkov, ki so jih bili dolžni plačati delodajalci, kljub temu pa italijanski delodajalci ostajajo eni najbolj obremenjenih v razvitih državah. Tako so se že v drugi polovici osemdesetih let začeli zavedati, da brez reform, ki bi vsaj nekoliko liberalizirale gospodarstvo, ne bo mogoče konkurirati na svetovnem trgu (Baldassari, 1994, str. 172).

Tabela 21: Delež socialnih prispevkov v obdobju 1980–2001 v nekaterih državah (v %)

	Delodajalci				Delojemalci				S.p.			
	1980	1987	1994	2001	1980	1987	1994	2001	1980	1987	1994	2001
Italija	74,7	70,3	66,4	69,8	18,2	19,4	19,7	19,3	7,1	10,3	13,9	10,9
Francija	66,5	63,2	61,9	68,4	26,0	28,6	30,9	24,8	7,5	8,2	7,2	6,8
Nemčija	53,8	51,2	43,9	43,1	44,5	43,1	39,4	39,2	1,7	5,7	16,7	17,7
VB	59,0	51,7	54,2	55,3	38,6	45,7	42,6	41,6	2,4	2,6	3,2	3,1

Vir: Baldassari, 1994, str. 172;

Eurostat, 2006.

Leta 1993 pa je pomenilo prelomno leto v italijanski proračunski zgodovini. Italijanska vlada je po razvrednotenju lire sprejela davčne ukrepe, ki naj bi zmanjšali javno porabo na štirih področjih: javno zaposlovanje, pokojnine, zdravstveno zavarovanje in lokalne finance. Okrepil se je tudi boj proti davčni utaji, za samozaposlene pa so bili uvedeni minimalni davki. Proračunski plan za leto 1993 je postal še bolj uresničljiv z denarno pomočjo Evropske unije v višini osem milijard ECU-jev pod pogojem periodične kontrole proračuna (OECD Economic Surveys in 1992/1993, 1993, str. 53).

Tudi Berlusconijeva vlada je v prvi polovici mandata sprejela zakonske odloke o izvajanju strukturnih reform na področju davčnega sistema, pokojninske reforme in trga dela. Vendar pa izvajanje reform poteka počasneje od prvotno predvidenega, tako zaradi nasprotovanja sindikatov, kot tudi zaradi iskanja kompromisov znotraj koalicije.

V zvezi z davčno reformo je pri davkih na osebne dohodke predvideno znižanje iz petih davčnih skupin na le dve skupini (23% in 33%, pri čemer je meja 100000 EUR). S 1.1.2004 pa je prišlo tudi do sprememb pri obdavčevanju podjetij. Davek na dohodke pravnih oseb je nadomestil davek na dohodek družb, davčna stopnja pa se je iz 34% znižala na 33%.

Z reformami, ki v splošnem zmanjšujejo davčno obremenitev fizičnih in pravnih oseb, želi Italija vzpodbuditi nov cikel rasti, s čimer bi oživel gospodarska rast, povečala bi se zasebna potrošnja in zaposlenost (Gospodarstvo Italije, 2004).

3.2.2. Značilnosti monetarne politike in vpliv na gospodarstvo

Monetarna politika je tisti del ekonomske politike, ki jo neposredno izvaja centralna banka (Banca d'Italia), v Italiji pa ji daje smernice Medministrski odbor za kreditiranje in varčevanje (Comitato Interministeriale per il Credito e il Risparmio). Le-ta ima politično moč in ga vodi minister državne zakladnice, člani pa so ministri za javna dela, kmetijstvo, industrijo, gospodarsko planiranje in zunanjo trgovino. Italijanski devizni urad (Ufficio Italiano dei Cambi) pa opravlja funkcije na področju valutne in devizne politike (Doles, 1991, str. 45).

Italijanska monetarna politika je bila od povojnega obdobja do danes zelo različna, saj se je spreminjala in prilagajala domači situaciji in spremembam v mednarodnem okolju z namenom doseči cilj polne zaposlenosti, stabilne splošne ravni cen, izravnane plačilne bilance in visoke stopnje rasti družbenega produkta (Doles, 1991, str. 45).

Od konca druge svetovne vojne pa do začetka sedemdesetih let lahko govorimo o monetarni politiki, za katero je bil značilen fiksni devizni tečaj in stabilne dolgoročne obrestne mere na najnižji možni ravni. Cilj ekonomske politike v šestdesetih, katere del je bila tudi monetarna politika, je bil namreč visoka rast družbenega produkta, ki naj bi jo dosegli s povečevanjem investicij (Doles, 1991, str. 46).

Sedemdeseta leta sta zaznamovala prvi in drugi naftni šok, ki sta povzročila močno povečanje inflacije in povečanje proračunskega primanjkljaja. Vse do prvega naftnega šoka leta 1973 je realna obrestna mera padala, leta 1974 pa so vpeljali denarno politiko, ki je temeljila na urejanju rasti obsega domačih kreditov. Le-to so kontrolirali s kvantitativnimi instrumenti denarne politike; z neposrednim omejevanjem kreditov poslovnih bank (Doles, 1991, str. 46).

Odločitev Italije, da se bo pridružila Evropskemu monetarnemu sistemu v letu 1979, je močno vplivala na italijansko monetarno politiko v osemdesetih in devetdesetih letih. Pred sprejemom skupne evropske valute ECU je Italija imela večkrat probleme z inflacijo in nestabilnostjo lire (Gospodarstvo Italije, 2004). Italijani so zato nov monetarni sistem sprejeli z veseljem in velikimi pričakovanji. Italijanska monetarna politika je bila s članstvom v EMS vodena v okvirih, ki jih določa EMS in je bila usmerjena na kontrolo denarne rasti z obrestno mero (Cotula, 1989, str. 229).

Poleg tega so bila osemdeseta leta obdobje velikih sprememb, saj so se spreminjale institucije in pravila denarnih in finančnih trgov. Leta 1981 se je ločila (Divorzio) državna blagajna od centralne banke, prišlo pa je tudi do pospešenega prehajanja od sistema administrativnih omejitev na utrditev vloge trga pri alokaciji finančnih virov sredstev (Štok, 1994, str. 22).

Na začetku devetdesetih let so visoke obrestne mere privlačile masovne pritoke tujega kapitala. Od oktobra leta 1990 do februarja 1991 pa so obrestne mere padle. Inflacija je začela naraščati, v podjetništvu se je širil pesimizem, odtoki kapitala pa so naraščali (Štok, 1994, str. 19). Tako je leta 1992 prišlo do hude denarne krize. Italijansko liro so bili prisiljeni razvrednotiti, kar je

pomenilo izhod italijanske valute iz Evropskega monetarnega sistema (EMS). Italijanska lira je do nemške marke v zadnjem četrtletju leta 1992 deprecirala za 21,3% (Economic survey of Europe 1992–1993, 1993, str. 53).

Tabela 22: Denarna kriza; apreciacija (-) in deprecijacija (+) italijanske lire in ameriškega dolarja do nemške marke od januarja 1992 do januarja 1993 (v %)

	Januar '92–avgust '92	Avgust '92–januar '93	Januar '92–januar'93
Italijanska lira	+0,7	+21,3	+22,1
Ameriški dolar	-8,0	+11,4	+2,5

Vir: Economic survey of Europe 1992–1993, 1993, str. 53.

Italijanska lira si je v letu 1993 opomogla. Kot posledica skupnega evropskega trga pa je postala sanacija javnih financ eden glavnih ciljev monetarne politike, poleg seveda tržnih in institucionalnih pogojev, ki morajo biti v skladu z integracijskimi procesi. Kljub temu da italijansko gospodarstvo ni ustrezalo niti enemu konvergenčnemu kriteriju, so leta 1998 z izvajanjem restriktivne politike dosegli vstop v EMU. S 1.1.2002 so 1936,27 italijanskih lir zamenjali za evro [URL: <http://diec.ec.unipg.it/diec/repgiann.html>].

3.3. REGIONALNI DUALIZEM

Po drugi svetovni vojni so bile v Italiji prisotne tri vrste dualizma: regionalni, industrijski dualizem in dualizem trga delovne sile (glej str. 9–11). Čeprav so z obnovo gospodarstva in aktivnim delovanjem sindikatov uspeli zmanjšati problematiko industrijskega dualizma in dualizma trga delovne sile, regionalni dualizem še vedno ostaja eden temeljnih problemov italijanskega gospodarstva.

Regionalni dualizem pomeni razliko med južno Italijo, ki je znana kot področje nerazvite tehnologije, industrije, gospodarstva in šolstva, in severno Italijo z razvitim, naprednim gospodarstvom. Južna Italija, ki je v Italiji bolj znana pod imenom Mezzogiorno, obsega osem regij: Abruze, Molise, Kampanijo, Apulijo, Basilikato, Kalabrijo, Sicilijo in Sardinijo, dve provinci Latino in Frosinone, otoka Giglio in Elbo ter del provinc Rima, Ascoli Piceno in Rieti. Območje zajema več kot 40% italijanskega ozemlja oz. 19 milijonov prebivalcev, kar je 36% celotne populacije v Italiji (Allen-Stevenson, 1974, str. 275).

Zanimivo je, da so prav v letih ekonomskega čudeža (1951–1963) razlike med severom in jugom najbolj povečale. Tako se je razlika kljub subvencijam namenjenih razvoju Mezzogiorna, od leta 1951 do 1989 povečala za 4 odstotne točke (Toniolo, 1996, str. 428). Med najrazvitejše dele EGS so se leta 1988 uvrščale štiri italijanske regije, sedem regij pa je sodilo med najrevnejše dele EGS (Sočan et al., 1988, str. 13).

3.3.1. Temeljni kazalci problema juga Italije

Problem Mezzogiorna ugotavljamo z vidika štirih temeljnih kazalcev: stopnja aktivnega prebivalstva, stopnja brezposelnosti, bruto družbeni proizvod na prebivalca v regiji in neto migracijski tok. Ti kazalci se med seboj prepletajo in dopolnjujejo in skupaj razlagajo temeljni problem tega območja.

3.3.1.1. Stopnja aktivnega prebivalstva

Stopnja aktivnega prebivalstva predstavlja delež delovne sile, ki jo sestavljajo zaposleni in brezposelni, glede na celotno prebivalstvo. Primerjava med severom in jugom: na severu je bila stopnja aktivnega prebivalstva leta 1971 za moške 56,6% in za ženske 21,3%. Na jugu pa je bila stopnja aktivnega prebivalstva za moške 49,6% in za ženske zgolj 15% (glej Tabelo 3 v Prilogi). Primerjava nam kaže neenakomernost razvoja, ki je temeljni kazalec regionalnega problema. Tendencia gibanja stopnje aktivnega prebivalstva v letu 1987 kaže, da se je na severu za ženske povečala na 33,2% in za moške ostala nespremenjena, na jugu pa imamo velike spremembe z obeh strani. Moška stopnja aktivnega prebivalstva je poskočila na 55,1%, ženska pa na 20,3%. Čeprav se stopnje aktivnega prebivalstva v Italiji povečujejo, se v primerjavi s povprečno stopnjo trinajstih ekonomsko najrazvitejših držav zmanjšujejo (Fua, 1981, str. 71).

Nižja stopnja aktivnega prebivalstva na jugu Italije je povezana s starostno strukturo prebivalstva. Migracije delovne sile iz kmetijskega sektorja v industrijski in terciarni sektor so vplivale na starostno strukturo juga, saj so se večinoma selili mladi. Tako so v Mezzogiornu večinoma ostali starejši prebivalci, ki ne predstavljajo več aktivnega prebivalstva.

Kazalec stopnje aktivnega prebivalstva se tesno prepleta s kazalcem stopnje brezposelnosti, saj kaže precej manjšo stopnjo aktivnega prebivalstva žensk kot moških. Ta razlika je precej bolj opazna na jugu kot na severu.

3.3.1.2. Stopnja brezposelnosti

Značilnost regionalnega dualizma je velika razlika v stopnji zaposlenosti med severom in jugom ter hkrati razlika med stopnjo brezposelnosti moških in žensk. Stopnja brezposelnosti je v letu 1971 znašala na jugu 4,3% za moške in 5,3% za ženske, na severu pa zgolj 2,2% za moške in 3,4% za ženske (glej Tabelo 3 v Prilogi). Leta 1988 je bila stopnja brezposelnosti 7,7% za severne in osrednje regije in 21,1% za južne. Od 21,1% brezposelnih je bila brezposelnost žensk izredno visoka, saj je znašala kar 32,8%, brezposelnost moških pa je dosegla 14,5%. Poleg tega v severnih regijah lahko govorimo o selektivni brezposelnosti, saj so bile brezposelne predvsem ženske, brezposelnih moških z delovnimi izkušnjami pa na severu praktično ni bilo.

Podatki niso zanesljivi, saj ne upoštevajo migracij delovne sile v severno in osrednjo Italijo in v tujino. Poleg tega veliko število zaposlenih dela na črno, zato se v statistikah prikažejo kot brezposelni. Vzrok za večjo stopnjo brezposelnosti je v slabši razvitosti infrastrukture, manjši

produktivnosti delovne sile, pomemben dejavnik pa je tudi negativni vpliv organiziranega krimila–mafije, ki odvrča podjetnike od investicij (Dyker, 1992, str. 85).

3.3.1.3. Bruto družbeni proizvod na prebivalca v regiji

Z bruto družbenim proizvodom na prebivalca v regiji primerjamo potrošnjo med različnimi regijami. V petdesetih letih je bruto domači proizvod na prebivalca na jugu znašal le 40% bruto domačega proizvoda na prebivalca na severu (Podbielski, 1975, str. 160). Regionalni BDP per capita nam kaže, da je bil največji BDP per capita ustvarjen v Lombardiji, kjer je bil skoraj 2,5 krat večji od najmanjšega, ki je bil dosežen v Kalabriji (indeks 100 predstavlja italijansko povprečje). V povprečju je BDP per capita v Mezzogiornu leta 1987 znašal zgolj 67,3% italijanskega povprečja (glej Tabelo 23 na str. 38), potrošnja na prebivalca juga pa je znašala 83%. Tako je potrošnja krepko presegla ustvarjeni BDP per capita, kar je bilo posledica državne pomoči, ki je bila namenjena vzpodbujanju razvoja juga (Dyker, 1992, str. 85).

3.3.1.4. Neto migracijski tok

Neto migracijski tok je kazalec, ki nam kaže, kako številčno se je delovna sila iz Mezzogiorna odseljevala v severno in osrednjo Italijo ter v tujino. Od nastanka države Italije do danes je neto migracijski tok na jugu Italije negativen. Edino obdobje, ko se je na jug ljudi več priselilo kot odselilo, je bilo obdobje druge svetovne vojne, ko je veliko ljudi iz severa bežalo proti jugu zaradi fašistov (Kovačič, 1994, str. 20).

Po drugi svetovni vojni pa so se vrstile množične migracije z juga proti severu predvsem zaradi večje možnosti zaposlitve in višjega življenjskega standarda. V obdobju 1951–1961 je jug izgubil skoraj 1,8 milijona prebivalcev, v naslednjem desetletju pa še 2,5 milijona, kar je predstavljalo 14% celotnega prebivalstva. Ti podatki so registrirani, zato lahko sklepamo, da so bile dejanske številke še veliko višje (Kovačič, 1994, str. 21).

3.3.2. Sklad za razvoj južne Italije (Cassa per il Mezzogiorno)

Leta 1950 je Italija ustanovila sklad za pospeševanje razvoja južnih predelov Italije, imenovan Cassa per il Mezzogiorno (Sklad za razvoj južne Italije), z začetnimi sredstvi v višini 1000 milijard lir namenjenimi razvoju infrastrukture južne Italije. Sredstva so financirali iz državnega proračuna in s posojili Mednarodne banke za obnovo in razvoj. Glavni cilj tega sklada je bilo zmanjšanje razlike v razvitosti med severom in jugom. Tako naj bi s subvencijami in drugimi oblikami pomoči uskladili razvoj narodnega gospodarstva (Podbielski, 1975, str. 210).

Glavni del sredstev (77% celotne donacije) je bil namenjen agrarnemu sektorju, ostalo pa za gradnjo socialno-ekonomske infrastrukture na jugu Italije (Allen-Stevenson, 1976, str. 284). Odločitev za tako veliko pomoč kmetijstvu je temeljila na prepričanju, da bo razvoj kmetijstva in infrastrukture avtomatično prinesel tudi razvoj industrije. Poleg tega je v ekonomski strukturi na

jugu prevladoval kmetijski sektor, zato so pričakovali, da bodo z vlaganjem v ta sektor dosegli hitre rezultate (Podbielski, 1975, str. 211).

Kasneje pa so spoznali, da brez posebnega programa, ki bi vzpodbujal ustanavljanje novih industrijskih podjetij na jugu, ne bo gospodarskega razvoja. Zato so spremenili strategijo in leta 1957 sprejeli program za industrializacijo juga (Allen-Stevenson, 1976, str. 286). Sredstva iz sklada so namenili podpori malim podjetjem z delovno intenzivno tehnologijo, s ciljem ustvariti čim več delovnih mest. Zaradi bojazni pred prevlado malih podjetij so začeli z izgradnjo velikih, kapitalno intenzivnih podjetij (Dyker, 1992, str. 83). Privatna podjetja iz severa in podjetja v večinski lasti države so bila prisiljena povečati svoje investicije v Mezzogiornu (Allen-Stevenson, 1976, str. 286).

Tabela 23: BDP per capita, Italijansko povprečje per capita; indeks = 100, leta 1987

Regija	Italija = 100
Piemonte	117,7
Dolina Aoste	122,5
Lombardija	133,1
Trentino-Alto Adige	117,0
Veneto	114,8
Furlanija Julijska krajina	112,6
Ligurija	113,3
Emilia-Romagna	124,5
Toskana	109,7
Umbrija	90,2
Marke	102,7
Lacija	113,1
Abruze	83,8
Molise	71,0
Kampanija	65,6
Apulija	70,5
Basilikata	56,2
Kalabrija	55,2
Sicilija	66,5
Sardinija	73,7
Sever in osrednja Italija	118,8
Južna Italija	67,3

Vir: Dyker, 1992, str. 85.

Do leta 1970 je bilo 35,4% vseh investicijskih sredstev namenjenih razvoju juga, kar je bilo za 20 odstotnih točk več v primerjavi z letom 1950 (Podbielski, 1975, str. 231). Tako je večina na novo ustanovljenih podjetij imela sedež podjetja na severu države. Vsa tehnologija, oprema in kadri so bili prinešeni iz severnih regij, zato se ta podjetja niso uspela uspešno integrirati v socialno, kulturno in politično okolje Mezzogiorna; imenovali so jih »katedrale v puščavi« (Dyker, 1992, str. 83).

V sedemdesetih letih je zaradi naftne krize prišlo do zmanjšanja povpraševanja po izdelkih težke in kemične industrije, zato so investitorji opustili vlaganja v razvoj. Ta podjetja so se tako iz »katedral v puščavi« spremenila v »muzeje v puščavi«, saj so brez izvenregionalnih vlaganj postajala vedno bolj tehnološko zastarela (Dyker, 1992, str. 83).

Leta 1986 je prišlo do korenitih sprememb v samem sistemu intervencije. Ustanovili so dve novi organizaciji: Agencija za razvoj (Agenzia per la promozione dello sviluppo) s finančno vlogo in Oddelek za južni del Italije (Dipartimento per il Mezzogiorno) z nadzorno in upravljalno vlogo. Novi program se je ponovno usmeril v razvoj majhnih podjetij, sistem spodbujanja pa naj bi zajemal tudi storitveni sektor (Dyker, 1992, str. 83). Investitorje so poskusili vzpodbuditi z olajšavami za podjetja, ustanovljena v Mezzogiornu z obsežnimi subvencijami: subvencije v višini 40% produkcijskih stroškov, davčne oprostitve, podpora za razvoj poslovnih storitev in za R&R in drugo (Dyker, 1992, str. 84).

Kljub intenzivni intervencijski politiki je problem regionalne neenakosti v gospodarski razvitosti Italije vedno bolj pereč problem. Leta 1989 je bil povprečen bruto domači proizvod na prebivalca v Mezzogiornu skoraj 30% pod evropskim povprečjem, v severni Italiji pa je bil za 24% večji od le-tega. Ta regionalni problem pa ni več le problem revščine in nezadostne potrošnje, saj je potrošnja v Mezzogiornu celo višja od njenega regionalnega družbenega proizvoda. Problem Casse per il Mezzogiorno je, da gre za umetno dviganje življenjskega standarda, ki izvira iz državnih prenosov dohodka (Dyker, 1992, str. 84).

Problem zaostalega južnega dela Italije ostaja pereč problem tudi v 21. stoletju. Menim, da dokler se italijanska vlada ne bo začela zavedati, da je problem Mezzogiorna tudi problem severne in osrednje Italije, ne moremo pričakovati večjih pozitivnih sprememb ne za jug, ne za preostali del Italije.

5. POLOŽAJ IN PERSPEKTIVE ITALIJE V EVROPSKI UNIJI

Povojna ekonomska politika se ni zavzemala zgolj za večjo trgovinsko odprtost države, ampak je z izborom izvoznega modela dodelila izvozu vlogo gonilne sile gospodarskega razvoja (Podbielski, 1974, str. 6). V skladu s tem konceptom se je pričela izvajati politika liberalizacije zunanje trgovine. Tako so odstranili administrativne ukrepe in količinske omejitve za nakup blaga v tujini, revidirali pa so tudi carinske omejitve.

Leta 1953 se je Italija pridružila Evropski skupnosti za premog in jeklo, leta 1957 pa je s podpisom Rimske pogodbe postala ena izmed ustanovnih članic Evropske gospodarske skupnosti (EGS)²¹ in leta 1961 članica OECD (Rutar, 1988, str. 4).

Vseh koristi, ki jih je Evropska unija nudila svojim članicam, Italija ni znala izkoristiti zlasti zaradi počasnosti in neučinkovitosti oblasti. Kljub temu je pripadnost k Evropski uniji močno vplivala na razvoj italijanskega gospodarstva (Podbielski, 1975, str. 221).

5.1. INTEGRACIJA ITALIJE V EVROPSKE TRGOVINSKE TOKOVE

Integracija Italije v evropske trgovinske tokove je zelo uspešna, kar dokazuje geografska usmerjenost italijanske menjave s tujino. V devetdesetih letih je skoraj 60% celotne italijanske menjave predstavljala trgovina s članicami Evropske unije. Njena največja partnerja sta Nemčija in Francija. Delež trgovine Italije v ti dve državi se giblje med 15 in 20% (Guerrieri, Milana, 1990, str. 243).

Več kot 70% svetovne trgovine Italije poteka z državami članicami Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj. Zelo pomemben italijanski trgovinski partner so tudi države OPEC-a, zlasti zaradi izvoza produkcijskih dobrin in končnih izdelkov ter uvoza nafte. Najbolj se je uvoz povečal po letu 1974, saj je njegov delež v celotnem italijanskem izvozu tega leta znašal 8,6%, leta 1985 pa kar 12,2%. Tako visoka dinamika je bila namreč posledica naraščajočih cen nafte in s tem dohodka teh držav (Guerrieri, Milana, 1990, str. 247).

Izvoz na severnoameriški trg močno zavisi od vrednosti ameriškega dolarja. Leta 1960 je Italija namenila na trg ZDA 10,6% svojega izvoza, v sedemdesetih se je ta delež močno zmanjšal, leta 1984 pa je spet dosegel 12,3%. Mednarodna menjava z azijskimi državami in Japonsko je majhna. Konkurenčnost teh držav, ki temelji predvsem na nizkih stroških delovne sile, pa tudi zaradi globalizacije že močno ogroža tradicionalne panoge italijanskega gospodarstva (Guerrieri, Milana, 1990, str. 247).

Gravitacijski center italijanske svetovne menjave je Evropa, oziroma ožje Sredozemlje. Poleg evropskih sredozemskih trgovinskih partnerjev so za Italijo pomembne tudi države Bližnjega vzhoda in Severne Afrike, saj je Italija prav na tem območju poleg Francije med evropskimi državami najbolj zastopana (Guerrieri, Milana, 1990, str. 247).

5.1.1. Vpliv Evropske unije na zunanjo trgovino Italije

V okviru Evropske unije deluje carinska unija, ki je usmerjena k pospeševanju trgovine med državami članicami. V skladu s tem so bile odpravljene vse carinske ovire med državami članicami, nasproti tretjim državam pa je bil uveden sistem enotnih carinskih stopenj. To je omogočilo večji pretok blaga in storitev znotraj Evropske unije (Šabec, 1995, str. 34).

²¹ Evropska gospodarska skupnost (EGS) se je leta 1975 preimenovala v Evropsko skupnost, leta 1993 pa v Evropsko unijo.

Pristop k Evropski uniji je Italiji prinesel naslednje prednosti (Rutar, 1988, str. 63):

- razširitev trga, kar ji je omogočilo izkoriščanje prednosti ekonomije obsega;
- specializacija v posameznih panogah, predvsem v tradicionalnih, kar je povečalo produktivnost;
- uvoz izdelkov, ki jih sama ne proizvaja, po ugodnejših cenah, iz držav članic.

Italijanski izvoz je v povojnem obdobju stalno naraščal, z vstopom Italije v Evropsko unijo pa so se stopnje rasti izvoza še povečale. V prvem desetletju prisotnosti Italije v Evropski gospodarski skupnosti se je njen izvoz močno povečal (glej Tabelo 4 v Prilogi).

Evropska unija je vplivala tako na količino kot na strukturo izvoza, saj je z upočasnitvijo strukturnega razvoja izvoza tehnološko naprednih panog zaščitila tradicionalne panoge, t.j. proizvajalce dobrin z visoko delovno intenzivnostjo. Italijanski proizvajalci iz tradicionalnih panog na trgih izven Evropske unije pa ne morejo konkurirati zaradi nizkih mezd. Na trgu Evropske unije so konkurenčni, saj je le-ta v primerjavi s tretjimi državami zaščitena z enotno carinsko stopnjo (Šabec, 1995, str. 34). Na drugi strani je Italija neto uvoznica surovin, kmetijskih proizvodov, kemičnih izdelkov, kovin in kovinskih izdelkov, predvsem pa energije, saj uvozi kar 75% vse potrebne energije. Trgovinska bilanca Italije je večinoma pozitivna, kar pomeni, da je Italija neto izvoznica (Eurostat yearbook 2002, 2002, str. 371).

Prednost trga Evropske unije je Italija v veliki meri izkoristila tako glede izvoza kot tudi uvoza. Dinamika skupnega izvoza Italije je bila po priključitvi k Evropski uniji skoraj vedno višja od dinamike svetovnega izvoza Evropske unije. Na drugi strani pa je Italija izkoristila cenovne ugodnosti držav članic pri uvozu surovin in primarnih proizvodov. Ta gibanja so v skladu z evropsko integracijo, ki vzpodbuja k pospeševanju medsebojne trgovine (Šabec, 1995, str. 36).

Tabela 24: Trgovinska bilanca v obdobju 1988–2000 za nekatere evropske države in EU (v 1000 evrov)

	1988	1990	1992	1994	1996	1998	2000
Italija	0	-9,2	-8,0	18,7	34,7	24,4	1,4
Francija	15,4	-17,2	-6,9	3,8	8,6	11,5	-9,2
Nemčija	54,6	44,1	15,7	38,3	51,6	64,5	52,6
Velika Britanija	-22,2	-31,9	-26,7	-24,4	-22,7	-42,2	-63,1
EU	*	-46,6	-50,1	9,4	45,3	22,9	-89,5

* ni podatka

Vir: Eurostat yearbook 1998–1999, 1999, str. 280;

Eurostat yearbook 2002, 2002, str. 371.

5.1.2. Vpliv Evropske unije na trgovino s storitvami

Uresničitev skupnega evropskega trga po letu 1992 je prinesla liberalizacijo trgovine s tradicionalnimi bančnimi, zavarovalniškimi in transportnimi storitvami ter s t.i. »novimi« storitvami, ki so povezane z informatiko in obdelavo podatkov. Poleg tega so na osmi Urugvajski rundi poleg pogajanj o mednarodni menjavi blaga določili tudi normative za uravnavanje trgovine s storitvami (Caselli, 1990, str. 6).

Saldo storitvene bilance Italije je bil vse do leta 1987 pozitiven. Tri četrtine menjave izhaja iz menjave z državami članicami Evropske unije, zlasti z Nemčijo (Caselli, 1990, str. 13). Po letu 1987 pa je bil negativen saldo posledica predvsem manjše podpore s strani prilivov turizma. Skromna internacionalizacija je povzročila tudi zaskrbljenost na področju bančnih in finančnih storitev, katerih pomen narašča s finančno integracijo Evrope (Caselli, 1990, str. 27).

Najpomembnejša postavka v storitveni bilanci Italije je turizem. Število turistov je naraščalo ves čas vse do leta 1988. Večinoma so prihajali iz držav članic Evropske unije. Leta 1985 je bil priliv turistov največji, potem pa se je začel zmanjševati. Leta 1992 je tako dosegel le polovico vrednosti iz leta 1985 (glej Tabelo 6 v Prilogi) (Baldassari, 1994, 154 str.).

Premalo pozornosti se v Italiji posveča storitvam, ki v svetu dobivajo vedno večjo vlogo. Medtem ko so Francija, Velika Britanija in Belgija izvoznice zavarovalnih, bančnih in finančnih storitev, menedžmenta in tehnične oskrbe, se Italija v omenjenih sektorjih le skromno internacionalizira. Z liberalizacijo trgovine s storitvami in novimi normativi bo Italija morala poiskati strategijo, da si bo izboljšala položaj na svetovnem trgu storitev (Caselli, 1990, str. 3).

5.1.3. Perspektive Italije v Evropski uniji

Vključitev Italije v Evropsko unijo (tedaj v Evropsko gospodarsko skupnost) je nedvomno imela velik vpliv na njen gospodarski razvoj in bo pogojevala njeno gibanje tudi v prihodnosti. Danes Italijo na eni strani pestijo nerešeni problemi, kot so visoka stopnja nezaposlenosti, inflacija in visok javni dolg, kar jo oddaljuje od zahtevanih pogojev Evropske unije (Šabec, 1995, str. 45).

Italijanska vlada v prihodnjih letih pričakuje oživljanje gospodarske rasti, ki naj bi dosegla 1,9%, medtem ko se ocene mednarodnih institucij (OECD, IMF, UE) gibljejo med 1,6–1,8%. K tej rasti naj bi najbolj pripomoglo oživljanje investicijskega ciklusa in povečanje menjave s tujino, zlasti z državami članicami Evropske unije. Rast svetovnih trgovinskih tokov naj bi kljub apreciaciji evra pozitivno vplivala na italijanski izvoz. Tako predvidevajo porast izvoza blaga in storitev za 5,6%, medtem ko naj bi se uvoz blaga in storitev povečal za 7,4%. Stopnja inflacije naj bi se po ocenah vlade znižala pod 2% (Gospodarsvo Italije, 2004).

V obdobju 2006–2007 je predvidena pospešena gospodarska rast med 2,2% in 2,6%. Nov cikel rasti naj bi bil spodbujen preko oživljanja zasebne potrošnje, spodbujene preko povečanja kupne moči in izboljšav na trgu dela. Kljub temu je Italija na lestvici konkurenčnosti Svetovnega

ekonomskega foruma zdrsnila na 41. mesto (nazadovala je za osem mest). Italijansko gospodarstvo so začela ogrožati zelo konkurenčna azijska gospodarstva, ki lahko močno prispevajo k zatonu italijanske industrije (Gospodarstvo Italije, 2004).

Italijanski izvoz, ki je bil desetletja usmerjen predvsem v države članice Evropske unije, v zadnjih letih pada. V prihodnosti lahko tako pričakujemo povečanje izvoza predvsem v nove države članice Evropske unije in Vzhodno Evropo, Bližnji vzhod in Vzhodno Azijo (glej Tabelo 7 v Prilogi). Prav tako se delež uvoza iz držav članic Evropske unije zmanjšuje na račun povečanja deležev uvoza iz novih držav članic Evropske unije in Vzhodne Evrope (glej Tabelo 8 v Prilogi) (Gospodarstvo Italije, 2004).

Ocene položaja Italije v Evropski uniji in v Evropi nasploh niso enotne. Tako kot jo nekateri strokovnjaki umeščajo v sam vrh industrijsko razvitih držav in zanemarjajo njene šibkosti, tako jo drugi vidijo kot razvalino razvoja. Zanimiv je bil komentar guvernerja Banke d'Italia Carla Ciampija, ki je italijansko gospodarstvo komentiral takole: »Italijani živijo v nekakšnem raju norcev« (International Currency Review, 1989, str. 49). Napovedi za prihodnost so tako zelo nevhvaležne. Z ene strani so optimistične, z druge pesimistične, izredno težko pa je napovedati, katere bodo prevladale.

SKLEP

Italijanskemu gospodarstvu se je v drugi polovici dvajsetega stoletja uspelo prebiti med vodilne industrijske države sveta. Izrednega pomena za uspešen gospodarski razvoj je bilo predvsem povojno obdobje, ko je prišlo do t.i. prvega ekonomskega čudeža. Italija je izkoristila svoje probleme kot so bili npr. trajna brezposelnost in nerazvitost južnega dela Italije. Delovna sila je množično namesto v Združene države Amerike začela emigrirati na sever države. Sprva šibko in razdrobljeno delavstvo je predstavljalo poceni delovno silo, ki je zagotovila razvoj industrije na severu države. Tako so bili italijanski izdelki zelo konkurenčni na mednarodnih trgih predvsem zaradi nizkih stroškov dela.

Razpoložljivost delovne sile pa je v drugi polovici šestdesetih let začela zavirati gospodarski razvoj. Delavci so se začeli povezovati in sindikati so postajali vse močnejši. »Vročja jesen« je tako pomenila dokončno zmago delavcev v boju z delodajalci in državo. Dinamika mezd je presegla dinamiko produktivnosti, kar se je odrazilo v zmanjšani gospodarski aktivnosti in v stroškovni inflaciji. Odtlej se je italijansko gospodarstvo spopadalo z neukrotljivo inflacijo, upadanjem industrijske proizvodnje in naraščanjem brezposelnosti. V sedemdesetih letih je prišlo še do prve in druge naftne krize, kar je inflacijo in krizo italijanskega gospodarstva še poglobilo.

V osemdesetih letih je prišlo do ponovnega oživljanja gospodarstva. S protiinflacijsko politiko, z ločitvijo centralne banke od države in z vstopom v Evropski monetarni sistem so italijansko gospodarstvo ponovno uspeli približati najuspešnejšim gospodarstvom državam Evropske unije, ZDA in Japonski. Gospodarstvo v osemdesetih letih so oživeli predvsem z decentralizacijo, s čimer je oživelo predvsem malo podjetništvo, ki je s svojo fleksibilnostjo, inovativnostjo in občutkom za prefinjen dizajn predstavljalo jedro italijanskega »ekonomskega čudeža« osemdesetih let.

Devetdeseta leta ponovno predstavljajo obdobje recesije, ko so največji problemi italijanskega gospodarstva spet prišli na površje. Že od sedemdesetih let dalje se Italija ubada z vedno večjim javnim dolgom, ki vse bolj pogojuje gospodarski razvojni cikel. Z restriktivno politiko ga v zadnjih letih italijanska vlada poskuša obvladati, vendar je Italija kljub temu ostala v letu 2004 druga najbolj zadolžena država na svetu.

Regionalni dualizem predstavlja večno razdvojenost italijanskega gospodarstva med razvitim severom in nerazvitim jugom. Tako kot je v povojnem obdobju nerazvitost juga z migracijo delovne sile predstavljalo pogoj za razvoj industrije na severu, tako danes jug kljub pomoči Italije in Evropske unije zavira razvoj celotne države.

LITERATURA

1. Allen–Stevenson: Introduzione all economia italiana. Bologna : Il Mulino, 1976. 399 str.
2. Bertonec Popit Vesna: Najuspešnejša Avstralija, Kitajska, Irska in ZDA. Slovenski super prvaki. Delo (Posebna priloga), Ljubljana, 28.11.2005, str. 23-25.
3. Bleicken Jochen et al. :Svetovna zgodovina od začetkov do danes. Ljubljana : Cankarjeva založba, 1981. 705 str.
4. Baldassari Mario: The Italian Economy. Roma : Servizio Italiano Pubblicazioni Internazionali, 1994. 222 str.
5. Caselli Paola: Il commercio interazionale di servizi e la posizione dell'Italia. Rivista dei dottori commercialisti, Roma, 40 (1990), 1, str. 3–27.
6. Doles Jernej: Denarna ureditev v Italiji. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1991. 65 str.
7. Dyker David: The national economies of Europe. London, New York : Longman, 1992. 337 str.
8. Fanfani Tommaso: Scelte politiche e fatti economici in Italia nel quarantenneio repubblicano. Torino : G. Giappichelli, 1988. 281 str.
9. Fua Giorgio: Lo sviluppo economico in Italia. Parte prima: Lavoro e reddito. Milano : Franco Angeli Editore, 1981. 206 str.
10. Graziani Augusto: L'economia italiana: 1945–1970. Bologna : Il Mulino, 1972. 396 str.
11. Grilli Enzo: L'Italia al bivio-restagno o sviluppo. Roma : Laterza, 1985. 142 str.
12. Guerrieri Paulo, MILANA Carla: L'Italia e il commercio mondiale. Bologna : Il Mulino, 1990. 371 str.
13. Iannaccone Andrea: Devetnajsto stoletje–Začetek dvajsetega stoletja. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1998. 224 str.
14. Kako gospodarijo veliki. Gospodarski vestnik, Ljubljana, 42(1993), 15, str. 38-39.
15. Kante Lojze: Drsenje po lestvici zaupanja. Gospodarski vestnik, Ljubljana, 44(1995), 6, str. 47.
16. Kovačič Jana: Regionalizem v Italiji. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1994. 54 str.

17. Palumbo Pietro, Zaunazzi Alessandro: Dvajseto stoletje. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1998. 227 str.
18. Podbielski Gisele: Storia dell'economia italiana 1945–1974. Bari : Laterza, 1975. 258 str.
19. Rutar Maja: Analiza položaja Italija v svetovni trgovini. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1988. 80 str.
20. Salvati Michele: Alle origini dell' inflazione italiana. Bologna : Il Mulino, 1980. 165 str.
21. Sočan Lojze et al.: Gospodarski razvoj Italije in njena blagovna menjava z Jugoslavijo. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, 1988. 116 str.
22. Šabec Petra: Gospodarski položaj Italije v Evropski uniji. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1996. 54 str.
23. Štok Neda: Ekonomska politika Italije. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1994. 60 str.
24. Toniolo Gianni: Economic growth in Europe since 1945. Cambridge : Cambridge University press, 1996. 600 str.
25. Valli Vittorio: Politica economica. Parte terza: Teoria e politica dello sviluppo: Il caso italiano. Roma: La Nuova Italia Scientifica, 1989. 463 str.
26. Zmanjševanje inflacije in denarna politika v Italiji v letih 1979–85. Mednarodna gospodarska in finančna gibanja, Ljubljana, 1986, 9, str. 3–15.

VIRI

1. Anni novanta. [URL: <http://diec.ec.unipg.it/diec/repgiann.html>], 3.11.2005.
2. Balance of Payments Yearbook. Washington : International Monetary Fund, 1960.
3. Balance of Payments Yearbook. Washington : International Monetary Fund, 1970.
4. Balance of Payments Yearbook. Washington : International Monetary Fund, 1980.
5. Balance of Payments Yearbook. Washington : International Monetary Fund, 1990.
6. Balance of Payments Yearbook. Washington : International Monetary Fund, 2000.

7. Razvoj EMU. Banka Slovenije.[URL:
http://www.bsi.si/html/projekti/evro/razvoj_EMU.html], 3.11.2005.
8. Economic Survey of Europe in 1985. New York : Secretariat of the Economic Commission for Europe, 1985.
9. Economic survey of Europe. New York : Secretariat of the Economic Commission for Europe, 1993.
10. Enciclopedia europea. Vol. 6. Milano : Garzanti, 1978. 1087 str.
11. Enciclopedia italiana. Vol. 10. Roma : Istituto G. Treccani, 1973. 999 str.
12. Eurostat. [URL: http://epp.eurostat.ec.eu.int/portal/page?_paged=1996.html], 10.1.2006.
13. Eurostat yearbook 1998–1999. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities Luxembourg, 1999.
14. Eurostat yearbook 2002. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities Luxembourg, 2002.
15. Gospodarstvo Italije, 2004. [URL:
<http://epf-se.uni-mb.si/sekt/2004/zorz/gospodarstvo%20italije.html>], 20.11.2005.
16. International Financial Statistics Yearbook. Washington : International monetary fund, 1986.
17. Italian lira. International Currency Review. London, 19(1989), 6, str. 49–58.
18. Istat. [URL: <http://www.istat.it/dati/dataset/2005412.00/guida%20alla%20lettura%20dei%20dati.pdf>], 20.12.2005.
19. La legge Biaggi. [URL: <http://www.forza-italia.it/speciali/biagi.html>], 3.11.2005.
20. OECD Central Government debt. Paris : Organisation for Economic Cooperation and development, 2003.
21. OECD Economic Outlook. Paris : Organisation for Economic Cooperation and Development, 1985.
22. OECD Economic Outlook. Paris : Organisation for Economic Cooperation and Development, 1986.

23. OECD Economic Outlook. Paris : Organisation for Economic Cooperation and Development, 1994.
24. Revenue Statistics 1965–2001. Paris : Organisation for Economic Cooperation and Development, 2002.
25. Yearbook of National accounts Statistics. New York : United Nations (za obdobje od 1960 do 1986).

KRATICE IN SLOVAR

BDP- bruto domači proizvod

PB- plačilna bilanca

R&R- Raziskave in razvoj

SZ- Sovjetska zveza

USD- ameriški dolar

VB- Velika Britanija

ZRN- Zvezna republika Nemčija

PRILOGA

KAZALO TABEL V PRILOGI

Tabela 1: Struktura bruto domačega proizvoda Italije po gospodarskih področjih (v %)	3
Tabela 2: Delež zaposlenih v kmetijstvu, industriji in storitvenem sektorju kot delež aktivnega prebivalstva (v %)	4
Tabela 3: Kazalci intenzivnosti regionalnih problemov Italije	5
Tabela 4: Letne stopnje rasti bruto domačega proizvoda, njegove porabe in izvoza ter uvoza (v %)	5
Tabela 5: Tekoči del plačilne bilance Italije (v milijonih USD)	7
Tabela 6: Storitvena bilanca Italije (v mrd lir)	8
Tabela 7: Teritorialna struktura izvoza Italije po glavnih skupinah držav v letih 2001–2004 (v %)	9
Tabela 8: Teritorialna struktura uvoza Italije po glavnih skupinah držav v letih 2001–2004 (v %)	9

Tabela 1: Struktura bruto domačega proizvoda Italije po gospodarskih področjih (v %)

Leto	Kmetijstvo	Industrija	Storitve
1945	52,3	20,2	27,4
1946	42,1	30,5	28,9
1947	36,0	35,1	31,7
1948	32,8	35,5	34,6
1949	28,9	36,5	34,4
1950	28,3	37,3	34,4
1951	22,8	36,7	40,5
1952	21,5	36,0	42,5
1953	22,4	35,4	43,1
1954	20,7	36,2	43,8
1955	20,2	36,0	45,0
1956	19,2	35,8	45,8
1957	17,9	36,3	45,6
1958	18,5	35,9	45,6
1959	16,8	36,6	47,3
1960	14,8	37,9	46,3
1961	15,4	38,3	46,6
1962	15,0	38,4	47,2
1963	13,9	38,9	48,2
1964	13,4	38,4	49,2
1965	13,3	37,5	49,8
1966	12,7	37,5	49,4
1967	12,7	37,9	50,3
1968	11,1	38,6	49,7
1969	11,1	39,2	49,3
1970	10,2	40,5	49,3
1971	10	40,4	49,6
1972	9,8	40,2	50,0
1973	9,5	39,9	50,6
1974	9,2	40,0	50,8
1975	8,1	39,7	52,2
1976	7,8	39,6	52,6
1977	7,3	39,4	53,3
1978	6,8	39,5	53,7
1979	6,5	39,5	54
1980	5,9	38,6	55,6
1981	5,5	37,3	57,2
1982	5,3	36,6	58,2
1983	5,4	35,3	59,3
1984	4,8	35,0	60,2
1985	4,6	34,6	60,9
1986	4,4	33,3	62,3
1987	4,2	33,1	62,7
1988	3,8	32,9	63,3
1989	3,7	32,9	63,3
1990	3,4	32,2	64,4

1991	3,5	31,3	65,2
1992	3,4	30,7	66,0
1993	3,2	29,8	67,0
1994	3,2	29,9	66,9
1995	3,2	30,1	66,7
1996	3,2	29,2	67,6
1997	3,1	28,8	68,1
1998	3,0	28,7	68,8
1999	3,0	28,2	68,8
2000	2,8	27,9	69,4
2001	2,7	27,5	69,8
2002	2,6	27,1	70,3
2003	2,5	26,6	70,9

Vir: Fanfani, 1988, str. 250 (za obdobje 1945–1980);
 ISTAT, 2005 (za obdobje 1980–2003).

Tabela 2: Delež zaposlenih v kmetijstvu, industriji in storitvenem sektorju kot delež aktivnega prebivalstva (v %)

Leto	Kmetijstvo	Industrija	Storitve
1951	43,9	29,5	26,6
1961	30,3	37,4	32,3
1971	18,4	38,6	43,0
1980	13,3	36,5	50,2
1981	12,7	35,7	51,6
1982	11,9	34,9	53,2
1983	11,9	33,7	54,4
1984	11,5	32,1	56,4
1985	10,8	31,5	57,7
1986	10,5	31,1	58,4
1987	10,1	30,8	59,1
1988	9,5	30,9	59,6
1989	8,9	31,0	60,1
1990	8,6	31,0	60,4
1991	8,4	30,5	61,0
1992	8,3	30,0	61,7
1993	7,8	29,8	62,4
1994	7,5	29,9	62,7
1995	7,2	29,9	62,9
1996	6,9	29,5	63,6
1997	6,7	29,5	63,8
1998	6,3	29,6	64,1
1999	6,0	29,4	64,7
2000	5,7	29,1	65,2
2001	5,6	28,8	65,6
2002	5,5	28,7	65,8
2003	5,4	28,6	66,0

Vir: Fanfani, 1988, str. 249 (za obdobje 1951–1971);
 ISTAT, 2005 (za obdobje 1980–2003).

Tabela 3: Kazalci intenzivnosti regionalnih problemov Italije

	Jug	Sever
Odstotek aktivnega prebivalstva (1971)		
Moški	49,6	56,6
Ženske	15,0	21,3
Stopnje brezposelnosti (1971)		
Moški	4,3	2,2
Ženske	5,3	3,4
Neto migracijski tok (1961–1971)		
Skupaj (v 1000-ih)	-2.318,0	+1.161,0
Bruta poraba na prebivalca (1971) (v 1000 lir)	884,8	1.294,8

Vir: Allen-Stevenson, 1976, str. 258.

Tabela 4: Letne stopnje rasti bruto domačega proizvoda, njegove porabe in izvoza ter uvoza (v %)

Leto	Realni BDP	Osebna potrošnja	Javna potrošnja	Bruto investicije	Izvoz	Uvoz
1951	7,6	4,7	12,7	9,3	11,3	6,4
1952	2,9	4,0	16,1	10,8	1,4	13,1
1953	7,6	7,7	0,5	8,1	24,0	17,3
1954	5,1	2,2	9,4	8,3	9,5	2,5
1955	6,7	3,8	2,8	10,3	13,2	8,1
1956	4,2	3,9	6,6	8,2	12,1	13,5
1957	6,3	4,0	4,2	9,2	22,5	12,2
1958	4,4	2,5	12,5	1,4	4,0	1,1
1959	7,7	5,4	3,8	10,1	16,6	9,9
1960	7,1	6,9	6,2	15,5	18,9	36,9
1961	8,4	7,7	4,9	12,4	16,5	15,4
1962	6,6	7,3	6,5	8,9	10,8	14,9
1963	5,1	9,2	4,6	5,9	6,5	21,1
1964	3,0	2,4	3,6	-9,3	11,0	-5,9
1965	3,5	2,7	4,0	-8,6	20,0	1,9
1966	6,0	6,8	3,2	4,0	13,2	13,7
1967	7,2	7,1	4,3	11,8	6,7	13,1
1968	6,5	4,9	4,1	9,7	15,4	7,5
1969	6,1	6,3	3,3	8,0	13,8	10,6
1970	5,3	7,3	3,3	3,0	6,0	15,9
1971	1,6	2,9	5,8	-3,2	7,2	2,4
1972	2,7	3,4	5,3	-0,9	11,5	11,4
1973	7,1	5,8	2,1	7,7	3,8	10,5
1974	5,4	2,6	3,1	3,3	9,9	2,2
1975	-2,7	-1,4	3,3	-12,7	3,7	-9,6

nadaljevanje tabele

Leto	Realni BDP	Osebna potrošnja	Javna potrošnja	Bruto investicije	Izvoz	Uvoz
1976	6,6	3,5	2,6	2,3	13,2	15,4
1977	3,4	2,3	2,3	-0,4	6,7	-0,2
1978	3,7	3,0	2,3	-0,1	10,1	8,1
1979	6,0	5,3	1,7	5,8	9,1	13,8
1980	4,2	4,3	2,1	9,4	4,3	8,3
1981	1,0	0,5	3,3	0,6	5,2	-5,3
1982	0,3	0,5	2,6	-5,2	0,4	1,5
1983	1,1	-0,3	2,4	-3,8	3,3	0,1
1984	3,0	1,8	2,7	4,1	7,0	9,6
1985	2,6	2,3	3,4	4,5	6,0	8,0
1986	2,5	3,7	2,6	2,2	2,5	2,9
1987	3,0	4,2	3,4	5,0	4,7	9,1
1988	4,2	4,2	2,8	6,9	5,4	6,8
1989	2,9	3,5	0,8	4,3	8,8	7,6
1990	2,0	6,5	4,6	3,4	15,1	15,3
1991	1,4	9,3	8,6	6,2	-0,5	0,5
1992	0,8	3,3	0,1	-0,2	5,1	3,0
1993	-0,9	-11,9	-11,2	-19,6	-0,5	-22,1
1994	2,2	2,5	-2,7	-0,1	13,2	14,3
1995	2,9	-3,1	-9,3	-0,1	22,2	21,4
1996	1,1	14,9	17,1	15,7	7,2	0,4
1997	2,0	7,2	6,6	5,6	6,7	13,0
1998	1,8	4,5	2,5	5,3	3,4	5,2
1999	1,6	4,9	4,5	6,3	0,8	6,2
2000	2,9	5,9	4,5	8,7	16,4	23,6

Vir: OECD Economic Outlook 1985 (za obdobje 1951–1984);
 OECD Economic Outlook 1994 (za obdobje 1984–1993);
 Economic Survey of Europe 1985 (za obdobje 1951–1984);
 Economic Survey of Europe 1993 (za obdobje 1984–1993);
 Eurostat yearbook 2002 (za obdobje 1994–2000).

Tabela 5: Tekoči del plačilne bilance Italije (v milijonih USD)

	Trgovinska bilanca			Storitvena bilanca	Enostranski transferi	Tekoči del plačilne bilance
Leto	Izvoz	Uvoz	Saldo	Saldo	Saldo	
1951	1.695	-1.963	-268	49	286	67
1952	1.427	-2.182	-755	153	248	-354
1953	1.511	-2.247	-736	321	202	-213
1954	1.583	-2.219	-636	419	139	-78
1955	1.778	-2.450	-672	462	136	-74
1956	2.083	-2.815	-732	461	176	-95
1957	2.479	-3.248	-769	600	203	34
1958	2.523	-2.896	-373	671	267	565
1959	2.860	-2.993	-133	703	186	785
1960	3.572	-4.205	-633	749	200	316
1961	4.102	-4.679	-577	718	336	477
1962	4.595	-5.505	-910	826	365	281
1963	4.974	-6.877	-1.903	839	347	-761
1964	5.864	-6.509	-645	972	300	627
1965	7.104	-6.459	645	1.239	328	2.212
1966	7.931	-7.595	336	1.446	348	2.130
1967	8.606	-8.627	-21	1.295	326	1.600
1968	10.098	-9.050	1.048	1.285	291	2.624
1969	11.642	-11.099	542	1.393	467	2.402
1970	13.117	-13.498	-381	972	210	801
1971	14.972	-14.852	119	1.218	267	1.604
1972	18.444	-18.390	54	1.523	478	2.055
1973	22.069	-26.030	-3.961	1.210	285	-2.466
1974	30.018	-38.530	-8.512	511	-3	-8.004
1975	34.509	-35.659	-1.150	328	298	-523
1976	36.838	-41.079	-4.241	1.096	305	-2.840
1977	44.798	-44.929	-131	2.393	224	2.486
1978	55.499	-52.587	2.912	3.714	-347	6.252
1979	71.391	-72.379	-989	6.010	482	5503
1980	77.024	-93.958	-16.934	5.511	1.601	-9.822
1981	76.179	-88.319	-12.141	1.530	1.003	-9.608
1982	72.873	-81.784	-8.911	1.408	1.224	-6.279
1983	72.092	-74.599	-2.508	2.405	1.620	1.517
1984	73.836	-79.654	-5.818	1.696	1.728	-2.394
1985	76.073	-82.157	-6.084	1.517	1.159	-3.407
1986	96.719	-92.194	4.525	18	-1.411	3.132
1987	116.178	-116.516	-338	-198	-735	-1.271
1988	127.416	-128.778	-1.362	-3.619	-1.208	-6.189
1989	140.566	-142.219	-1.664	-331	-3.496	-5.491
1990	170.304	-169.165	1.139	-254	-3.166	-2.281
1991	169.465	-169.920	-455	119	-6.867	-7.203
1992	178.155	-174.969	3.186	-3.847	-7.538	-8.199
1993	169.153	-136.328	32.825	-96	-7.232	25.497
1994	191.421	-155.827	35.595	1.414	-7.091	29.918

nadaljevanje tabele

Leto	Trgovinska bilanca			Storitvena bilanca	Enostranski transferi	Tekoči del plačilne bilance
	Izvoz	Uvoz	Saldo	Saldo	Saldo	
1995	233.998	-189.240	44.758	630	-4.604	40.784
1996	250.843	-190.021	60.821	2.465	-7.280	56.006
1997	267.649	-214.724	52.925	2.396	-6.586	48.735
1998	276.728	-225.890	50.838	1.574	-5.857	46.525
1999	298.866	239.895	58.971	1.897	-7.897	52.971
2000	347.880	296.510	51.370	2.487	-7.531	46.326

Vir: International Financial Statistics Yearbook 1986 (za obdobje 1951–1985);
Economic Survey of Europe (za obdobje 1985–1993);
Eurostat yearbook 2002 (za obdobje 1993–2002).

Tabela 6: Storitvena bilanca Italije (v mrd lir)

Leto	Transport	Turizem	Faktorski dohodki		Ostale storitve	Saldo storitvene bilance
			Od kapitala	Od dela		
1950	42	42	-11	50	50	123
1962	307	452	-56	183	183	886
1967	600	704	-8	259	259	1.555
1972	886	909	-51	517	517	2.264
1977	2.176	3.409	-952	808	-571	2.694
1980	4.432	6.004	574	1.488	-1.168	10.182
1985	-2.310	12.362	-7.596	2.630	-2.067	3.019
1986	-2.308	10.353	-9.259	2.673	1.790	-331
1987	-2.723	9.902	-8.573	2.156	1.122	-360
1988	-3.182	8.349	-9.278	1.944	-1.1935	-4.102
1989	-3.775	7.151	-11.366	1.080	-1.857	-8.767
1990	-3.831	7.083	-16.000	499	-2.662	-14.911
1991	-3.510	8.402	-19.992	357	3.453	-18.196
1992	-4.774	6.067	-25.638	85	-4.263	-28.523
1993	-6.806	10.759	-25.950	190	-4.104	-25.911
1994	-9.434	17.412	-16.575	-34	-5.682	-14.313
1995	-13.845	22.645	-27.219	79	-7.773	-26.113
1996	-13.130	24.356	-20.337	794	-3.238	-11.555
1997	-15.102	22.461	-19.856	256	-4.066	-16.307
1998	-5.228	21.105	-22.563	596	-7.551	-13.641
1999	-7.551	21.285	-21.497	359	-5.615	-13.019
2000	-8.132	24.978	-23.567	411	-8.326	-14.636

Vir: Balance of Payments Yearbook 1960 (za obdobje 1950-1960);
Balance of Payments Yearbook 1970 (za obdobje 1960-1970);
Balance of Payments Yearbook 1980 (za obdobje 1970-1980);
Balance of Payments Yearbook 1990 (za obdobje 1980-1990);
Balance of Payments Yearbook 2000 (za obdobje 1990-2000).

Tabela 7: Teritorialna struktura izvoza Italije po glavnih skupinah držav v letih 2001–2004 (v %)

	2001	2002	2003	2004
Evropska unija	58,2	54,9	54,2	53,2
Nove države članice EU in Vzhodna Evropa	7,4	8,0	9,3	10,0
Ostale evropske države	5,8	6,2	5,9	6,1
Severna Amerika	10,2	11,3	10,6	10,7
Srednja in Južna Amerika	3,9	4,0	3,7	3,3
Severna Afrika	2,4	2,4	2,5	2,5
Ostale afriške države	1,1	1,2	1,2	1,2
Bližnji vzhod	3,2	3,4	3,6	3,8
Centralna Azija	0,7	1,5	0,7	0,7
Vzhodna Azija	5,9	6,7	7,0	7,1
Oceanija	1,4	1,4	0,8	1,0

Vir: Gospodarsvo Italije, 2004.

Tabela 8: Teritorialna struktura uvoza Italije po glavnih skupinah držav v letih 2001–2004 (v %)

	2001	2002	2003	2004
Evropska unija	61,5	56,3	57,0	56,9
Nove države članice EU in Vzhodna Evropa	7,2	8,6	9,3	9,8
Ostale evropske države	5,1	4,6	5,3	5,8
Severna Amerika	5,5	6,0	5,5	1,8
Srednja in Južna Amerika	2,4	2,6	2,4	2,4
Severna Afrika	5,5	6,0	5,5	1,8
Ostale afriške države	2,0	1,9	1,7	5,4
Bližnji vzhod	2,4	3,6	3,2	2,8
Centralna Azija	1,2	1,3	1,2	1,3
Vzhodna Azija	8,1	8,6	8,2	8,3
Oceanija	0,7	0,7	0,7	0,6

Vir: Gospodarsvo Italije, 2004.